

БИВШЕ ДРУГО ОДЕЉЕЊЕ

ПРЕДМЕТ MOLDOVAN И ДРУГИ против РУМУНИЈЕ

(у вези са подносиоцима представке Iulius **Moldovan**, Melenuța **Moldovan**, Maria **Moldovan**, Otilia Rostaș, Petru (Gruia) Lăcătuș, Maria Floarea Zoltan и Petru (Dîgăla) Lăcătuș)

(Представке бр. 41138/98 и 64320/01)

ПРЕСУДА БРОЈ 2

СТРАЗБУР
12. јул 2005. године

ПРАВОСНАЖНА

30. новембра 2005. године

Ова пресуда ће постати правоснажна у околностима предвиђеним чланом 44. став 2. Конвенције. Могуће су редакторске измене.

У предмету Молдован и други против Румуније (у вези са Iulius **Moldovan**, Melenuța **Moldovan**, Maria **Moldovan**, Otilia Rostaș, Petru (Gruia) Lăcătuș, Maria Floarea Zoltan и Petru (Dîgăla) Lăcătuș),

Европски суд за људска права (Друго одељење) заседајући у већу у чијем су саставу били:

г. J.-P. Costa, *председник*,
г. L. Loucaides,
г. C. Bîrsan,
г. K. Jungwiert,
г. V. Butkevych,
гђа W. Thomassen,
гђа A. Mularoni, *судије*,
и гђа S. Dollé, *секретар одељења*,

после већања на затвореним седницама одржаним 3. јуна 2003. године и 16. јуна 2005. године,

изриче следећу пресуду, која је усвојена другог наведеног дана:

ПОСТУПАК

1. Предмет је формиран на основу две представке (бр. 41138/98 и 64320/01) против Румуније поднете и Европској комисији за људска права (у даљем тексту: “Комисија”) према ранијем члану 25. Конвенције за заштиту људских права и основних слобода (у даљем тексту: “Конвенција”) дана 14. априла 1997. године и Европском суду за људска права дана 9. маја 2000. године. Подносиоци представке су двадесет пет држављана Румуније ромског порекла. Осамнаест подносилаца су предмет посебне пресуде (број 1) која садржи пријатељско поравнање. Седморо подносилаца представке који су предмет ове пресуде о основаности (број 2) су следећи: први подносилац представке, **Iulius Moldovan**, рођен 1959. године, други подносилац представке, **Melenuța Moldovan**, рођена 1963. године, трећи подносилац представке, **Maria Moldovan**, рођена 1940. године; датуми рођења четвртог и петог подносиоца представке - **Otilia Rostaș** и **Petru (Gruia) Lăcătuș** (који станују у Hădăreni, број 114) – нису познати; шести подносилац представке, **Maria Floarea Zoltan**, рођена 1964. године и седми подносилац представке, **Petru (Dîgăla) Lăcătuș** (који станује у Hădăreni, број 148) рођен 1962. године.

2. Подносиоце представке у обе представке, уз изузетак првог подносиоца представке, г. **Iulius Moldovan**, пред Судом је заступао Европски центар за права Рома, организација са седиштем у Будимпешти, а неке од њих је првобитно заступао први подносилац представке. Владу Румуније (у даљем тексту: “Влада”) заступао је њен заступник, гђа **R. Rizoiu**, из Министарства спољних послова.

3. Подносиоци представке су посебно навели да уништење њихове имовине за време нерета 20. септембра 1993. године, и настале последице, показују да је Тужена држава прекршила своје обавезе према члановима 3, 6, 8 и 14. Конвенције.

4. Представка број 41138/98 је прослеђена Суду 1. новембра 1998. године, када је Протокол број 11 уз Конвенцију ступио на снагу (члан 5. став 2. Протокола број 11).

5. Представке су додељене Другом одељењу Суда (Правило 52. став 1. Пословника Суда). У оквиру тог Одељења оформљено је Веће које ће разматрати овај предмет (члан 27. став 1. Конвенције), како је предвиђено Правилем 26. став 1.

6. Веће је 13. марта 2001. године одлучило да здружи поступак у представкама (Правило 42. став 1.).

7. Суд је 1. новембра 2001. године променио састав својих Одељења (Правило 25. став 1.). Овај предмет је додељен Другом одељењу у новом саставу (Правило 52. став 1.).

8. Одлуком од 3. јуна 2003. године, Суд је представке прогласио делимично допуштеним.

9. Веће је одлучило, после консултацијама са странкама, да није потребно да се одржи рочиште о основаности (Правило 59. став 3. *in fine*), а странке су одговориле у писменој форми на међусобна запажања.

10. Секретар је 4. и 19. марта 2004. године, после размене преписке, предложио странкама да треба да покушају да постигну пријатељско поравнање у оквиру значења члана 38. став 1. (б) Конвенције. Осамнаест првобитних подносилаца представке и Влада су 19. априла 2004. године, односно 18. маја 2004. године доставили званичне декларације којима прихватају пријатељско поравнање у овом предмету.

11. Садашњи подносиоци представке су 19. априла 2004. године обавестили Суд да не желе да се постигне пријатељско поравнање.

12. Суд је 1. новембра 2004. године променио састав Одељења (Правило 25. став 1.), али је раније Друго одељење задржало овај предмет.

13. Суд је 16. јуна 2005. године увојио прву пресуду којом овај предмет скида са листе предмета у оној мери у којој се односи на пријатељско поравнање између осамнаест подносилаца представке и Владе. Та пресуда је поделила представку у оној мери у којој се односи на садашње подносиоце представке и одложио разматрање притужби које су они изнели.

14. Ова пресуда (број 2) разматра основаност тих притужби.

ЧИЊЕНИЦЕ

I. ОКОЛНОСТИ ПРЕДМЕТА

15. Подносиоци представке су румунски држављани ромског порекла. Они су некада живели у селу Hădăreni, у округу Mureș, и пољопривредни су радници. После догађаја описаних у даљем тексту, неки подносиоци представке су се вратили да живе у селу Hădăreni, а други, који су бескућници, живе у разним деловима земље. г. Iulius **Moldovan** тренутно живи у Шпанији, а гђа Maria Floarea Zoltan живи у Уједињеном Краљевству.

16. Чињенице предмета, како су их странке изнеле могу се сумирати како следи:

A. Догађај од 20. септембра 1993. године

17. Увече 20. септембра 1993. године дошло је до свађе у бару у центру села Hădăreni (округ Mureș). Рапа Lupian Lăcătuș и Aurel Pardalian Lăcătuș, двојица браће Роми, заједно са још једним Ромом, Mircea Zoltan, почели су да се свађају са Chețan Gligor који није био Ром. Вербални сукоб је прерастао у физички, а завршио се тако што је Chețan Grăciun умро, а дошао је код оца да му помогне. Тројица Рома су онда побегла са лица места и затражила уточиште у суседној кући.

18. Убрзо после тога, вести о том догађају су се рашириле па је велики број сељана сазнао за смрт Chețan Grăciun. Огорчени, скупили су се да нађу Роме. Љутита гомила је стигла у кућу где су се та тројица крила и захтевала да изађу. У гомили су били и припадници локалне полиције у селу Hădăreni, укључујући командира полиције Ioan Moga, и наредника Alexandru Șușcă, који је чуо за догађај. Када су браћа одбила да изађу, гомила је запалила кућу. Како се ватра распламсавала, браћа су покушала да побегну, али их је гомила ухватила и тукла их и ударала коцима из винограда и моткама. Двојица браће су преминула касније то вече. Mircea Zoltan је остао у кући, где је изгорео. Изгледа да полицајци који су ту били присутни нису ништа учинили да зауставе те нападе. Подносиоци представке су навели да су они, напротив, подстицали nerede и дозволили да се уништи сва ромска имовина у селу Hădăreni.

19. Касније то вече сељани су одлучили да дају одушка бесу на све Роме који живе у селу и наставили са паљењем ромских кућа и имовине у селу Hădăreni, укључујући и штале, аутомобиле и робу. Немири су се наставили до сутра. Укупно је уништено тринаест ромских кућа које су припадале подносиоцима представке.

Подносиоци представке су појединачно изнели следеће притужбе:

1. Iulius Moldovan

20. Подносилац представке је навео да су 20. септембра 1993. године три Рома убијена на његовом поседу. Његов дом и друга имовина су запаљени и уништени.

2. Melenuța Moldovan

21. Подносиатељка представке је навела да су њена кућа и разне личне ствари уништени у пожару.

3. Maria Moldovan

22. Подносиатељка представке је навела да се увече 20. септембра 1993. године, једна бесна група људи појавила на њеним вратима, ушла у кућу и уништила све њене ствари. Та група људи је затим запалила њен дом и она је гледала како га пламен уништава. Сутрадан, кад се вратила кући са мужем и кћерком, дочекала ју је разбеснела група сељана која јој није дозволила да уђе у кућу. Полицајци Ioan Moga, Alexandru Șușcă и Florin Nicu Drăghici су је држали, посули јој бибер по лицу, а онда наставили да је јако ударају. Costică **Moldovan** је био сведок ових догађаја. Пуковник

Drăghici је такође пуцао на Costică **Moldovan** и његову породицу пошто су покушали да се врате кући да ухвате свиње. Подносиатеља представке је изјавила да јој је кућа уништена и да је изгубила драгоцености и друге ствари које је имала.

4. *Otilia Rostaş*

23. Подносиатеља представке је навела да је увече 20. септембра 1993. године од њене једанаестогодишње кћерке сазнала шта се десило у селу Hădăreni. Њена кћерка јој је рекла да је један сусед рекао да су сељани који нису Роми желели да убију све Цигане да би осветили смрт Cheţan Crăciun.

24. Бојећи се за безбедност њене деце, подносиатеља представке их је одвела у кућу њене мајке. Касније те вечери, кад се вратила, видела је да се неколико људи скупило испред дворишта и бацало камење и дрва и на крају запалило њену кућу. Безежи кући њене мајке, видела је тројицу људи са моткама, који су пожуривали гомилу људи да запале њену кућу. За неколико тренутака, дом њене мајке је био у пламену.

25. Подносиатеља представке је сутрадан покушала да се врати на оно што је остало од њеног дома да утврди штету. Док се приближавала свом поседу, претила јој је вербално и физички једна бесна гомила људи сељана који нису Роми и полицајаца. Један сељанин јој је претио лопатом, а други су на њу бесно бацали камење. Сељани, укључујући и присутне полицајце, су је спречили да уђе у оно што је остало од њене куће. Бојећи се за своју безбедност, подносиатеља представке и њена деца напустили су Hădăreni.

26. Касније тог истог дана она је још једном покушала да се врати кући са другим сељанима Ромима. Тад је пут до њене куће био потпуно блокиран још већом гомилом сељана, а сви су носили мотке. У гомили су били и полицајци. У групи разјарених сељана, подносиатеља представке је препознала полицајца Nicu Drăghici, који је држао пендрек. Подносиатељу представке и друге Роме који су покушавали да се врате својим кућама јурила су и полицајска кола, пуцали су на њих и викали на њих да напусте село. Подносиатеља представке је навела да јој је кућа уништена и да је изгубила вредне ствари.

5. *Petru (Gruia) Lăcătuş*

27. Petru (Gruia) Lăcătuş је навео да му је кућа уништена, као и три аутомобила које је имао у дворишту.

6. *Floarea Maria Zoltan*

28. Подносиатеља представке је изјавила да су увече 20. септембра 1993. године, њен супруг, Mircea Zoltan, и њена два брата, Rara Lupian Lăcătuş и Aurel Pardalian Lăcătuş, брутално убијени у погрому у селу Hădăreni. Она је навела да је једна од тринаест ромских кућа које су запаљене то вече припадала њеној покојној мајци, Cătălina Lăcătuş.

7. *Petru (Dîgăla) Lăcătuş*

29. Подносиатељ представке је навео да му је кућа уништена и да је изгубио вредну робу. Супруга му је тада била трудна, а због тога што су је претукли и што је претрпела велики страх дете је рођено са оштећењем мозга.

Б. Истрага догађаја

30. После тог догађаја, Роми из села Hădăreni поднели су кривичне тужбе Јавном тужилаштву. У тужбама је наведен један број појединаца одговорних за оно што се десило 20. септембра 1993. године. Међу њима је било и неколико полицајаца: командир полиције Ioan Moga, његов помоћник наредник Alexandru Şuşcă, пуковник

Florentin Nicu Draghici, извесни Panzaru из места Luduș, и потпоручник Constantin Palade, командир полиције оруга Mureș.

31. После тога је покренута истрага којом су идентификовани починиоци који су активно учествовали у убиству браће Lăcătuș и Mircea Zoltan, и у уништењу ромских кућа и друге имвоине.

32. Три цивила – P.B., I.B. и N.G. – задржана су у притвору 21. јула 1994. године. Они су оптужени за изузетно тешко убиство (према члановима 174 и 176. Кривичног законика) и намерно паљење (према члану 217. став 4. Кривичног законика). Међутим, неколико сати касније они су пуштени, а сви налози за њихово хапшење су стављени ван снаге по налогу Главног тужиоца.

33. Решењем од 31. октобра 1994. године, на основу обимних доказа који су указивали на умешаност полиције у овом догађају, предмет је прослеђен Војном тужилаштву у Târgu-Mureș, које је било надлежно да води истрагу за кривична дела која су извршили полицајци. Према решењу Јавног тужилаштва Апелациони суд из Târgu-Mureș, потпоручник Palade је организовао мали састанак са сељанима који нису Роми после тог догађаја, саветујући их „да никоме не кажу шта је полиција урадила ако желе да се тај догађај заборави и да сами немају никаквих последица.”

34. Решењем од 15. новембра 1994. године, Војно тужилаштво из Târgu-Mureș је наложило детаљни истрагу и покретање кривичне истраге у односу на командира полиције Мога и наредника Șușcă. Према мишљењу војног тужиоца, до тада изведени докази указују да су та лица подстакла сељане да изврше дела насиља против браће Lăcătuș и да су чак директно учествовала у паљењу неких кућа. На основу усменог доказа, тужилац је утврдио да су полицајци Мога и Șușcă учествовали у догађајима и “стално” подстицали сељане да иду у акцију против мушкараца забаракадираних у кући, говорећи „запалите их, пошто не можемо ништа да им урадимо”. Штавише, он је утврдио да је потпоручник Palade тражио од становника села Hădăreni „да никоме не кажу шта су полицајци радили, и да ће се све заборавити и ви нећете сносити никакве последице.”

35. У вези са умешаношћу потпоручника Palade, 10. јануара 1995. године, Војно тужилаштво из Târgu-Mureș одбило је надлежност да води истрагу у овом предмету и проследио га Територијалном војном тужилаштву у Букурешту.

36. Судија пуковник M.S., војни тужилац у Војном суду у Букурешту је 22. августа 1995. године одлучио да покрене кривичну истрагу, наводећи да докази изведени у овом предмету нису потврдили учешће командира Мога, потпоручника Palade ни наредника Șușcă у кривичним делима извршеним за време немира. У вези са сведочењем разних сведока који су потврдили умешаност ових полицајаца, тужилац је утврдио да је једну изјаву дала сестра двојице жртава и да је, с обзиром на чињеницу да су полицајци жртве казнили неколико пута, њен доказ очигледно тенденциозан. Тужилац је нашао да су остали усмени докази конфузни. Он је закључио да се полицајци не могу оптужити да су извршили кривична дела, „иако треба прихватити да су за време тих догађаја они употребили речи као што „радите шта хоћете, ја имам породицу да се бринем о њој“ или „они ће одмах изаћи ако запалите кућу“. Штавише, не можемо да сматрамо да су недостатак иницијативе и неспособност та два полицајаца да утичу на понашање бесних сељана нека врста учешћа – ни као врсту подбуњивања ни као могуће морално саучесништво.”

37. У септембру 1995. године, управник Територијалног војног тужилаштва из Букурешта је потврдио решење, одбивши да покрене истрагу, а све оптужбе против полицајаца су одбачене. Војно тужилаштво Врховног суда правде је одбило жалбу оштећених страна.

38. Јавни тужилац Апелационог суда у Târgu-Mureș је 12. августа 1997. године издао оптужни налог против дванаест цивила осумњичених за кривична дела извршена 20. септембра 1993. године.

39. Неки искази су потврдили да је полиција сељанима умешаним у немире обећала да ће им помоћи да се цео догађај прикрије. Неколико тужених је дало исказ да је из

два аутомобила која су се довезла на лице места те ноћи, преко разгласа, наређено да се запали кућа где су се крила тројица Рома.

40. Кривични поступак, у вези са грађанском парницом за штету почео је 11. новембра 1997. године против оптужених сведока у Окружном суду у Târgu-Mureş. У току ових поступака подносиоци представке су сазнали да постоји обимни докази против полиције. Разни сведоци су посведочили да полицајци нису само присуствовали догађу те вечери већ да су заправо хушкали учеснике, а затим докано стајали са стране када су два брата Lăcătuş и Mircea Zoltan убијени, а ромске куће уништене. С тим у вези, сведоци су навели имена командира полиције Moga, пуковника Drăghici и наредника Şuşcă.

41. У светлу бројних сведочења која укључују додатне појединце – и цивиле и полицајце – адвокат подносилаца представке је затражио од суда да прошири оптужни налог од 12. августа 1997. године. Сходно томе, тужилац у парничном поступку је релевантном војном тужиоцу доставио информације на којима да заснива поступак пред војним судом против предметних полицајаца.

42. Подносиоци представке Iulius **Moldovan** и Floarea Zoltan тражили су од суда у писменој форми да прошири кривичну оптужбу. Како су они изјавили, тужилац је одбио да то учини.

43. Окружни суд у Târgu-Mureş је 23. јуна 1998. године раздвојио парнични и кривични предмет зато што је кривична истрага већ трајала четири године, а утврђивање грађанског предмета би трајало још дуже.

В. Пресуда од 17. јула 1998. године и одлуке по жалби

44. Окружни суд у Târgu-Mureş је 17. јула 1998. године изрекао пресуду у кривичном предмету. Он је констатовао следеће:

“Село Hădăreni, које припада општини Cheţani, налази се на југо-западу оркуга Mureş на главном путу између Târgu-Mureş и Cluj и има становништво од and has a population of 882 становника, од којих су 641 Румуни, 145 Мађари и 123 Роми.

Ромска заједница представља 14% укупног становништва, а живот на маргинима неких категорија Рома, посебно оних који су се у селу настанили после 1989. године, често ствара озбиљне сукобе са већинским становништвом.

Због њиховог начина живота и одбијања моралних вредности које је остало становништво прихватило, ромска заједница је саму себе маргинализовала, показала агресивно понашање и намерно одбијала и кршила законске норме признате у друшту.

Већина Рома не ради и зарађује за живот обављајући чудне послове, крађом и учествовањем у свим врстама противзаконитих поступака. Пошто је стари вид заједничке имовине који им даје једнака права са другим припадницима заједнице укинут, ромском становништву су додељене земљишне парцеле. Међутим, они нису обрађивали ту земљу и даље су крали, вршили дела насиља и вршили нападе, углавном на приватну имовину, што је још више повећало њихово одбацавање.

Групе Рома су започињале свађе са младим људима у селу, нападеле их или краде њихову робу и новац.

Штавише, они разметљиво користе увреде, клетве и вулгарне речи на јавним местима. ...

Евиденција органа за кривичне истраге и судова у округу Mureş County открива да је седам кривичних предмета регистровано у периоду између 1991. године и 1993. године, где се дела насиља крећу од обичних удараца до убитства.

Заправо, прави број кривичних дела које су Роми извршили био је много већи, али се многим од њих није судило у суду зато што оштећене стране нису улагале

притужбе, повлачиле су их или се мириле са починиоцима, из страха од осветољубивих претњи Рома.

Заједница верује да је већина спророва решена на неправичан, незадовољавајући начин у корист Рома, што је довело до повећања броја личних или колективних осветољубивих поступака.”

45. Суд је наставио са утврђивањем да ли су, увече 20. септембра 1993. године, браћа Lăcătuș и Mircea Zoltan чекали на аутобуској станици у селу и свађали се са Chețan Gligor због покушаја тројице Рома да привуку пажњу једне девојке. Као одговор на ругање и увреде Рома упућене њему и његовој крави, Chețan Gligor је почео да прети Ромима бичем и чак ударио Pardalian Lăcătuș. Уследила је туча у којој је Chețan Crăciuna, који се умешао да одбрани свог оца у груди убо Rara Lupian Lăcătuș. Роми су побегли, а Chețan Crăciun је одведен у болницу где је умро отприлике пола сата касније. За то време, Роми су потражили уточиште у кући подносилаца представке Lucreția и Iulius Moldovan, док су се сељани скупљали око дворишта куће. Два полицајца, командир полиције Moga и наредник Șușcă, стигли су на место догађаја неколико минута касније, пошто их је позвало неколико сељана. Полицајци су наводно били под утицајем алкохола. Пре и после доласка полиције, сељани су бацали камење, комаде дрвета и грумење земље на кућу и узвикивали: „Запалите кућу! Нека изгоре као пацови!“ Један сељанин је почео да баца на кућу запаљиве материјале, а ускоро су му се придружили и остали, укључујући и децу. Када се ватра раширила, двојица Рома су изашла из куће. Rara Lupian Lăcătușа је одмах ухватио г. Moga, а Pardalian Lăcătuș је успео да побегне. Један сељанин није дозволио да Mircea Zoltan изађе из куће, један други га је ударио песницом и лопатом, што је на крају имало последицу да је он умро у пожару. Његово угљенисано тело је пронађено сутрадан у спаљеној кући. Извештајем након обављене аутопсије утврђено је да је умро од гушења, 100% угљенисан.

46. Да би побегао од беса сељана, командир полиције Moga одвео је Rara Lupian Lăcătuș на гробље, пошто је узалуд покушавао да уђе у неколико дворишта у селу која су била закључана. Суд је констатовао да је „полицајац [Moga], схвативши да је његово присуство бескорисно, препустио свог затвореника подивљалој гомили.“ Према извештају аутопсије, Rara Lupian Lăcătuș је умро насилном смрћу од шока и унутрашњег крварења са вишеструким трауматским повредама које су му оштетиле јетру, хемиперитонеума и периферног хематома на 70% његовог тела.

47. Pardalian Lăcătuș је гомила ухватила у близини културног центра где је претучен на смрт. Аутопсијом је утврђено да је умро од последица директних удараца тупим предметима којим је направљено осамдесетдевет повреда на његовом телу (вишеструке фрактуре руку, ребара и грудног коша и вишеструке трауматске повреде и контузије).

48. У току суђења сви тужени цивили су изјавили да су, поред полицајаца Moga и Șușcă, још два полицајца стигла из града Luduș и подстицала гомилу да запали куће. У Hădăreni су стигла још два полицијска аутомобила из којих је преко звучника саопштено да треба запалити само засебне куће Цигана, да не би дошло до несрећа. На састанку одржаном следећег дана на сеоском тргу, потпоручник Palade је изјавио да ће предмет бити заташкан и пронађен жртвени јарац.

49. Сви оптужени су изјавили да су по први пут били ухапшени 1994. године, али на само неколико сати или дана, после чега су пуштени да би могли да обаве жетву, што су они сматрали чудних пошто нико од њих није пољопривредник. Они су такође изјавили да им је постављено свега неколико питања и да је тужилац чак покушао да на њих изврши притисак. Они нису даље испитивани до 1997. године, кад су поново ухапшени.

50. Суд је даље установио да су сељани изјавили да је, предметне ноћи, село требало да се „очисти од Цигана“, намера која је јасно претворена у акцију, и установио да су,

„Већину становништва села Hădăreni посредно или непосредно подржавали представници власти који су дошли у село и не само да нису ништа учинили да зауставе паљење кућа, већ су и окружили ту област групама жандара.”

51. Суд је установио да тај поступак није био унапред смишљен, али да су сви присутни у њему заједно учествовали на разне начине (напад, убиство, пожар, уништење итд.), да би постигли свој декларисани циљ да се из села одстрани ромска заједница.

52. Суд је сматрао да прелиминарна истрага није била одговарајућа:

„Ми сматрамо да неадекватан начин на који се поступци и ... процедуре у вези са истрагом обављени, одражавају негативан став ... Исто се може приметити и у вези са закаснелим достављањем извештаја о аутопсији жртава (Chețan Crăciun, Lăcătuș Rara Lupian и Zoltan Mircea су преминули 21. септембра 1993. године, а форензички извештаји су састављени у новембру 1993. године. Требало би поменути чињеницу да ниједан од четири форензичка извештаја не наводи прецизне датуме, већ само индикативно месец у ком су састављени) ... [Штавише,] изборни скуп организован на сеоском стадиону, коме су присуствовали политичари, представници полиције и закона, тражио је од становништва да не каже истину и да одложи решење овог случаја.”

53. Суд је такође констатовао да се тужилаштво није сложило са проширењем кривичне истраге ни са покретањем кривичног поступка против „осталих лица“, према томе, суд је могао да пресуди само у односу на оне починиоце који су кривично гоњени у складу са чланом 317. Законика о кривичном поступку.

54. Суд је осудио пет цивила за изузетно тешко убиство према члановима 174. и 176. Кривичног законика и дванаест цивила, укључујући и претходних пет за уништење имовине и нарушавање јавног реда и мира. Међу осуђенима за уништавање имовине и узнемиравање био је и V.B., заменик начелника села Hădăreni. Суд је изрекао затворске казне од једне до седам година и констатовао да су казне мање од пет година смањене на пола према Закону број 137/1997. Суд је образложио касне на следећи начин:

“Узимајући у обзир карактеристике овог конкретног случаја, казне одређене туженима могу изгледати преблаге у поређењу са тежином кривичних дела. Ми сматрамо да, тужени који су кривично гоњени не треба да буду одговорни за сва извршена кривична дела, већ само за онај део за који су они одговорни, све док су они лица која су у великој мери допринела кривичним радњама а нису кривично гоњена и нису чак ни била предмет истраге, иако постоји довољно доказа да се докаже њихова кривица.”

55. Јавно тужилаштво је 17. јула 1998. године уложило жалбу на ову пресуду, захтевајући, између осталог, теже казне. Апелациони суд из Târgu-Mureș је 15. јануара 1999. године осудио шестог цивила, P.B., за изузетно тешко убиство према члановима 174. и 176. Кривичног законика, казном затвора од шест година. Он је такође повећао казну према члану 174. за N.G. на шест година затвора. Међутим, он је смањео друге казне према члановима 174. и 176.: за V.B. и S.I.P. са седам на шест година затвора, за V.B.N. и S.F. са пет на две године затвора и за N.B., I.B. и O.V. са три на две године затвора. Он је на крају обуставио и кривични поступак против заменика начелника V.B.

56. Апелациони суд је такође смањео казне осуђених за уништавање имовине према члану 217. Кривичног законика.

57. Врховни суд правде је 22. новембра 1999. године потврдио осуде нижих судова за уништавање, али је преиначио кривично дело изузетно тешког убиства у кривично дело тешког убиства са олакшавајућим околностима за V.B., P.B. и S.I.P., одређујући им казне затвора од пет година. P.B. и N.G су ослобођени.

58. Уредбом од 7. јуна 200. године председник Румуније је издао појединачна помиловања за S.I.P. и P.B., осуђене за кривично дело тешког убиства, након чега су они пуштени.

Г. Жалбени поступак у вези са одбијањем да се покрене истрага против државних органа

59. Подносиоци представке су 22. августа 1999. године, после нових доказа који су изашли на видело у кривичном поступку, уложили жалбу Војном тужилаштву Врховног суда правде на одлуку од 22. августа 1995. године да се не покрене истрага против полицајаца умешаних у догађаје од 20. септембра 1993. године.

60. Главни војни тужилац Врховног суда правде је 14. марта 2000. године потврдио одлуку војног тужиоца при Војном суду у Букурешту од 22. августа 1995. године.

Д. Реконструкција кућа уништених у догађајима и услови живота жртава

61. Одлуком број 636 од 19. новембра 1993. године, Влада Румуније је издвојила 25.000.000 румунских леја (РОЛ)¹ за обнову осамнаест кућа уништених у пожару 20. септембра 1993. године. Влада је, штавише, одлучила да овај износ може такође да се употреби као финансијска помоћ погођеним породицама, како би им помогла да замене строго неопходне ствари уништене у пожару. Међутим, с овим новцем су поново подигнуте само четири куће, а ниједна породица није добила финансијску помоћ.

62. Одлуком Владе од 30. новембра 1993. године, оформљена је комисија за координацију реконструкције кућа. Чланови ове комисије били су градоначелник места Чеџани, G.G., и његов заменик, V.B.

63. У допису од 30. јуна 1994. године упућеном Влади, префект округа Mureş назначио је да је додатан износ од 53.000.000² румунских леја потребан да се изгради десет преосталих кућа.

64. Одлуком број 773 од 25. новембра 1994. године, Влада је одобрила додатни износ од 32.000.000³ румунских леја у средствима, која су била намењена за природне непогоде у периоду између марта и септембра 1994. године. Поново су изграђене још четири куће. Као што се види на фотографијама које су подносиоци представке доставили, те куће имају оштећења, јер између прозорских оквира и зидова има великих пукотина, а кров само делимично покрива куће.

65. У допису од 30. новембра 1994. године упућеном префекту округа Mureş, Petru Rostaş, свекар подносиоцке представке Otilia Rostaş, затражио је да се њена кућа поново сагради као приоритетна, зато што од предметних догађаја она са четворо деце живи у кокошињу.

66. Дописом од 8. новембра 1995. године, *Liga Pro Europa*, удружење за људска права са седиштем у Târgu-Mureş, обавестило је префекта да шест кућа још није поново изграђено, што значи да шест породица мора да проведе још једну зиму без стана. Штавише, према саопштењу удружења, већина жртава се жалила на лош квалитет поново изграђених кућа и тврдила да је новац издвојен у ову сврху неправилно употребљен.

Дописом упућеним префекту 1995. године, градоначелник места Чеџани (чији је део село Hădăreni), G.G., члан комисије за реконструкцију је саопштио да је од четрнаест кућа уништених у пожару, осам поново изграђено или скоро поново изграђено. У вези са преосталих шест кућа, он је саопштио да три од њих имају „посебне проблеме“ који се делом заснивају на „понашању те три породице“, „озбиљности извршених дела и ставу становништва села Hădăreni према овим породицама“. Посебно, једна од кућа које је требало поново изградити налазила се на земљишту у близини породице жртве која није Ром (Cheţan Săciun), која је одбила да породице Цигана живе у близини. Други проблем који је градоначелник навео је кућа покојне мајке два ромска „криминалца“ која су преминула у догађајима из 1993. године. Испоставило се да је, после тих догађаја, породица Lăcătuş почела да живи у граду Luduş, па је градоначелник предложио да се кућа за њих изгради у месту које они изаберу.

67. До данас, шест кућа није поново изграђено, од којих су две припадале подносиоцима представке Petru (Dîgăla) Lăcătuş и Maria Floarea Zoltan. Према

извештају вештака које је Влада доставила, штета нанета кућама Petru (Gruia) Lăcătuș и **Moldovan** Maria није поправљена, док су куће Iulius **Moldovan** и Otilia Rostaș поново сазидане, али је било потребно да се на њима обаве завршни радови.

68. Подносилац представке Iulius **Moldovan** је 2. септембра 1997. године написао писмо председнику Румуније, обавештавајући га да шест кућа, укључујући и његову, још увек није било поново изграђено. Он је ургирао код председника да одобри средства неопходна за реконструкцију кућа пошто он и његова породица живе у веома тешким условима у дому Rostaș: петнаест људи, укључујући деветоро деце, живи у две просторије и спава на поду, што за последицу има да су деца стално болесна.

69. Подносиоци представке су изнели да су углавном, после догађаја из септембра 1993. године приморани да живе у кокошињцима, свињцима, подрумима без прозора или у изузетно хладним и неповољним условима: шеснаест људи у једној просторији без грејања, седам људи у једној просторији са земљаним подом, породице спавају на земљаним или бетонским подовима без одговарајуће одеће, грејања или ћебади, петнаест људи у летњој кухињи са бетонским подом (Melenuța **Moldovan**) итд. Овакви услови трају неколико година, а у неким случајевима наставили су се до данашњег дана.

70. Као последица тога, подносиоци представке и њихове породице се разбољевају. Посебно је тешко стање подносиоца представке Petru (Gruia) Lăcătuș који је добио дијабетес и почео да губи вид.

Ђ. Исход парничног поступка

71. После одлуке од 23. јуна 1998. године да се одвоје парнични и кривични поступак, Окружни суд из Mureș је 12. јануара 2001. године изрекао пресуду у парничном поступку. Суд је констатовао да су жртве тражиле накнаду материјалне штете за уништење кућа и ствари у њима (намештаја итд.), као и накнаду нематеријалне штете. Суд је даље констатовао да је, у догађајима од 20. септембра 1993. године, осамнаест кућа које су припадале ромском становништву у селу Hădăreni уништено потпуно или делимично и да су три Рома убијена, а да је кривични суд установио кривицу дванаест сељана за ова дела. Заснивајући своју одлуку на мишљењу вештака, суд је досудио накнаду материјалне штете за оне куће које у међувремену нису поново саграђене, и издржавање за децу Рома убијених за време немира. На основу извештаја вештака, суд је доделио накнаду материјалне штете за делимично или потпуно уништење кућа шест Рома, укључујући и куће трећег и петог подносиоца представке. Суд је одбацио захтев осталих подносилаца представке за накнаду материјалне штете за поново изграђене куће, сматрајући да је, на основу истог извештаја вештака, њихова вредност или иста, или чак већа него вредност првобитних објеката. Он је даље одбио захтев свих подносилаца представке за накнаду штете за ствари и намештај, на основу тога што нису доставили документа која потврђују вредност њихове имовине и што нису регистровани као порески обвезници који могу да стекну тако вредну имовину. Суд је, између осталог, навео:

“Г. Iulius **Moldovan** није доставио документа која са сигурношћу доказују да он има било какве ствари. Он је посебно тврдио да је у послу са овцама, из ког је добијао значајан приход, на пример, да има тону вуне на тавану своје куће. Међутим, на основу информација које је суд добио од локалне пореске канцеларије у месту Chețani, испоставило се да парнична странка није регистрована као лице које има било какав приход. ...

Штета коју је претрпео због уништења покретне имовине и намештаја није поткрепљена доказима. Парничне странке сматрају да су њихове изјаве, спискови уништених ствари достављени суду и искази других сведока који су такође парничне странке требало да буду довољни за образложење њихових захтева. С обзиром на контекст у ком је дошло до разарања и на чињеницу да су све парничне странке претрпеле губитке, суд ће одбити као очигледно неискрене изјаве које је

далал свака парнична странка у вези са губицима које су претрпеле друге парничне странке.

И на крају, али не мање важно, врста наводно уништених ствари и количина робе наводно у поседу сваке парничне странке показују много богатију ситуацију од стања које породица са просечним приходом може имати. Ниједна парнична странка такође није доставила доказ да има приход који јој омогућава да стекне тако пуно ствари. Као што је раније констатовано, странке нису имале никакав приход. Штавише, изглед куће, материјали употребљени за њену изградњу и број просторија показују очигледан недостатак финансијских средстава. У овом контексту треба нагласити да само рад може бити извор прихода, а не догађаји као што је овај...”

72. Суд је на крају одбацио захтеве свих подносилаца представке за накнаду нематеријалне штете због тога што они нису образложили своје захтеве, и што извршена кривична дела нису такве природе да стварају моралну штету.

73. Суд је наложио сељанима осуђеним у кривичном поступку да плате досуђену накнаду штете.

74. У вези са неким процедуралним грешкама у пресуди Окружног суд из Mureş, подносиоци представке су уложили жалбу Апелационом суду из Mureş.

75. Апелациони суд из Mureş је 17. октобра 2001. године утврдио један број процедуралних грешака у току рочишта о основаности предмета пред Окружним судом из Mureş: рочиште је одржано у одсуству оптужених и њихових адвоката, један од првобитних подносилаца представке, Adrian Moldovan, није био позван, јавни тужилац није добио дозволу да се обрати суду, један број извештаја вештака које је суд наложио није био завршен, а направљена је и забуна око броја и имена жртава и њихове деце. Апелациони суд је закључио да су ове грешке учиниле поступак неважећим. Он је зато укинуо пресуду од 12. јануара 2001. године и наложио ново суђење у овом предмету.

76. Окружни суд из Mureş изрекао је своју пресуду у парничном поступку 12. маја 2003. године. Суд је констатовао да су жртве тражиле накнаду материјалне штете за уништење кућа и ствари у њима (намештај итд.), као и накнаду нематеријалне штете. Суд је даље констатовао да је, за време догађаја од 20. септембра 1993. године, осамнаест ромских кућа у селу Hădăreni потпуно или делимично уништено и да су три Рома убијена. Због ових догађаја, држава је одобрила нешто новца за поновну изградњу предметних кућа.

Заснивајући своју одлуку на извештају вештака сачињеном 1999. године и ажурираном 2003. године, суд је наложио да цивили за које је кривични суд утврдио да су криви исплате следеће накнаде штете:

(а) Iulius **Moldovan** је добио износ од 130.000.000⁴ румунских леја на име материјалне штете за уништену кућу, који ће се ревидирати да се узме у обзир девалвација националне валуте. Суд је даље саслушао сведоке који су потврдили да су разне стваре подносиоца представке, укључујући намештај, ствари и средства од продаје више од 260 оваца уништене у пожару. Међутим, суд је одбио да додели накнаду штете зато што је било немогуће утврдити губитак.

(б) У вези са Otilia Rostaş, суд је констатовао да њена кућа није на списку уништених кућа (потпуно или делимично) који је саставила општина места Cheţani. Суд је саслушао сведоке који су потврдили уништење дела крова и дрвене конструкције њене куће, али да није било доказа да се штета процени. Због тога је он одбацио захтев за накнаду материјалне штете.

(в) Petru (Gruia) Lăcătuş је добио износ од 16.000. 000⁵ румунских леја на име материјалне штете за уништену кућу. Суд је констатовао захтев подносиоца представке да су разне ствари које је поседовао уништене у пожару – намештај, три аутомобила, накит и новац – али га је одбио, пошто није био образложен.

(г) У вези са Melenuţa Moldovan, суд је одобрио износ од 28.000.000⁶ румунских леја за уништену кућу. Суд је саслушао доказе два сведока који су потврдили да је

подносиатеља представке имала разне ствари које су уништене у пожару, али је одбио да додели накнаду штете с тим у вези, пошто нема доказа о њиховој вредности.

(д) **Maria Moldovan** је добила износ од 600.000⁷ румунских леја за уништену кућу. Суд је одбацио њен захтев у вези са уништеним стварима јер нема доказа о њиховој вредности.

(ђ) Petru (Dîgăla) Lăcătuş је добио, заједно са Floarea Maria Zoltan и Monica Simona Lăcătuş, који су брат и сестре преминулих жртава, износ од 60.000.000⁸ румунских леја за уништену кућу, који ће се ревидирати да се узме у обзир девалвација националне валуте. Суд је одбацио њихов захтев у вези са уништеним стварима зато што њихови губици нису били образложени. Он је такође одбацио као необразложен захтев за накнаду средстава потрошених за сахрану жртава.

(е) Floarea Maria Zoltan, удовица једне од жртава, која је жива изгорела за време немира, такође је тражила издржавање за своје малолетно дете. Суд је констатовао да, иако је подносиатеља представке тврдила да је њен муж некада производио вунене капуте, она није доставила никакав доказ о његовом приходу, па је према томе одлучио да узме законску минималну плату као основу за обрачун издржавања, наиме, 2.500.000⁹ румунских леја. Штавише, он је утврдио да је немогуће утврдити колико је супруг подносиатеље представке трошио на издржавање детета, па је применио минимални износ који се одобрава према Породичном законикау, а то је једна четвртина минималне плате, што износи 625.000¹⁰ румунских леја. Најзад, суд је узео у обзир да су преминуле жртве провоцирале извршена кривична дела и одлучио да уполови горе наведени износ. Он је због тога одобрио 312.500¹¹ румунских леја месечно на име издржавања за малолетно дете подносиатеље представке.

Најзад, суд је одбацио захтеве свих подносилаца представке за накнаду нематеријалне штете на основу тога што они нису образложили своје захтеве и што извршена кривична дела нису такве природе да стварају моралну штету.

77. По жалби окривљених лица и подносилаца представке Апелациони суд из Târgu-Mureş је 24. фебруара 2004. године изрекао пресуду. Суд је подсетио да је, према комбинованим одредбама Грађанског законика и Законика о кривичном и парничном поступку, обавезан одлуком кривичног суда. Позивајући се на недавне публикације румунских органа у области грађанског права и на праксу Суда у предмету *Akdivar против Турске* (пресуда од 16. септембра 1996. године, *Извештај о пресудама и одлукама 1996-IV*), суд је утврдио да су,

„Својим понашањем, оптужени су прекршили имовинска права подносилаца жалбе, за шта су већ додељене накнаде материјалне штете. Међутим, неке парничне странке треба такође да добију накнаду штете из моралних разлога. Неке парничне странке су емотивно погођене, због претрпљене штете, безбедности коју су имали у уништеним кућама, комотности коју су уживали захваљујући уређајима у кућама, што је сва та покретна и непокретна имовина била резултат њиховог рада, што им је гарантовало нормалан стандард живота, с обзиром на њихове личности ...

Као што је показано у горњем тексту, оптужени су извршили кривична дела у стању провокације, због чега је суд применио одредбе члана 73. Кривичног законика [у вези са олакшавајућим околностима]. Управо због тога, парничне странке наведене у даљем тексту имају право на изванредан износ накнаде штете, али не у износу који оне траже...”

Суд је доделио следеће износе: 100.000.000¹² румунских леја за Floarea Maria Zoltan, пошто је утврдио да је она морала да напусти село и да лута као бескућник у земљи и иностранству; 50.000.000¹³ румунских леја за Iulius **Moldovan**, пошто је он био озбиљно погођен догађајима, изгубио имовину, а и здравље му се значајно погоршало; 30.000.000¹⁴ румунских леја за Otilia Rostaş, пошто је она претрпела психолошку и емотивну трауму из истих разлога; 20.000.000¹⁵ румунских леја за Melenuța **Moldovan** из истих разлога као и Otilia Rostaş; 15.000.000¹⁶ румунских леја за Maria **Moldovan** за психолошку трауму коју је претрпела због делимичног уништења њене куће; и

70.000.000¹⁷ румунских леја за Petru (Dîgăla) Lăcătuș, пошто је он претрпео велику емотивну штету и осећао се несигурним због тога што је кућа његових родитеља спаљена. Petru (Gruia) Lăcătuș није добио ништа.

78. Парничне странке су на ову пресуду уложиле жалбу, која је одбачена правоснажном одлуком Касационог суда 25. фебруара 2005. године.

II. РЕЛЕВАНТНО ДОМАЋЕ ПРАВО И ПРАКСА

Законик о парничном поступку

79. Члан 244. Законика о парничном поступку, који је измењен уредбом Владе број 59/2001, предвиђа да суд који разматра тужбу у парничном поступку може да обустави поступак:

“...2. ако је у вези са тим кривичним делом покренут кривични поступак, чије је решење одлучујуће за исход парничног спора.”

Законик о кривичном поступку

Члан 10 (в)

„Кривични поступак се не може покренути , а ако је покренут, не може се наставити ако ...

с) је тужени извршио кривично дело; ... ”

Члан 15.

“Лице које је претрпело штету у парничном поступку може приступити кривичном поступку...”

Оно то може учинити или у току кривичне истраге... или пред судом...”

Члан 22.

“Закључци садржани у правоснажној пресуди кривичног суда у вези са питањем да ли је предметно дело извршено, и идентификација починиоца и његове кривице, су обавезујући за парнични суд приликом разматрања парничних последица кривичног дела.”

Члан 343. став 3.

“У случају осуде или ослобађања, или обустављања кривичног поступка, суд изриче пресуду у којој такође одлучује о тужби у парничном поступку.

Накнада за штету у парничном поступку не може се досудити ако се донесе одлука о ослобађању на основу тога да спорно дело није постојало или ако га тужени није извршио.”

Грађански законик

80. Чланови 999. и 1000. Грађанског законика предвиђају да свако лице које је претрпело штету може тражити накнаду подношењем тужбе у парничном поступку против лица које ју је изазвало немаром.

81. Члан 1003. Грађанског законика предвиђа да, када је више лица намерно извршило штету, они бити солидарно одговорни.

Пракса домаћих судова

82. Влада је навела један број случајева у којима су домаћи судови одлучили да одлука тужиоца, на основу члана 10 (б) Законика о кривичном поступку, да не покрене

кривичну истрагу због непостојања намере – као елемента прекршаја – не спречава парничне судове да разматрају тужбу у парничном поступку која проистиче из извршења дела од стране дотичног лица.

83. Влада је навела само један случај, из 1972. године, у коме је Врховни суд одлучио да одлука тужиоца, на основу члана 10 (а) и (в) Законика о кривичном поступку, да не покрене кривичну истрагу због чињенице да кривична дела нису уопште извршена или да их није извршио тужени, не треба да спречава парничне судове да разматрају тужбу у парничном која проистиче из извршења истог дела од стране дотичног лица. Одлука Врховног суда се искључиво бавила питањем надлежности и није наведено да ли постоји законска одредба која нуди могућност успеха такве једне тужбе.

Правна доктрина

84. Заједнички став стручњака за кривични поступак је да парнични суд не може разматрати тужбу у парничном поступку поднету против лица коме је тужилац одбио да покрене кривичну истрагу на основу члана 10 (а) и (в) Законика о кривичном поступку да кривична дела нису уопште извршена или да их није извршио тужени (види Закон о кривичном поступку – Општи део, Gheorghe Nistoreanu и други, стр. 72., Букурешт 1994, и Уговор о Закону о кривичном поступку – Општи део, Nicolae Volonciu, стр. 238-39., Букурешт 1996).

85. Заједнички став стручњака за парнични поступак и неких стручњака за кривични поступак је да одлука тужиоца којом одбија да покрене кривичну истрагу на основама наведеним у претходном ставу, не спречава парнични суд да разматра тужбу у парничном поступку против туженог. У таквом случају, парнични судови имају право да одлуче да ли су та дела извршена и ко их је извршио, али морају да се ослоне на став тужиоца изнет у одлуци којом одбија да покрене кривичну истрагу (види „Тужба у парничном поступку и кривични поступак“, Anastasiu Crişu, RRD број 4/1997, и Закон о кривичном поступку, Ion Neagu, стр. 209, Букурешт 1988).

ПРАВО

I. НАВОДНЕ ПОВРЕДЕ ЧЛАНОВА 3. И 8. КОНВЕНЦИЈЕ

86. Члан 3. Конвенције предвиђа следеће:

„Нико не сме бити подвргнут мучењу, или нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању.”

87. Члан 8. Конвенције у релеватном делу предвиђа следеће:

„1. Свако има право на поштовање свог приватног и породичног живота, дома и преписке.

2. Јавне власти неће се мешати у вршење овог права сем ако то није у складу са законом и неопходно у демократском друштве у интересу националне безбедности, јавне безбедности или економске добробити земље, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, или ради заштитет права и слобода других.”

A. Аргументи странака

1. Подносиоци представке

88. Подносиоци представке су се жалили да, после уништења њихових кућа, више нису могли да уживају употребу својих домова и да морају да живе у веома лошим, ограниченим условима, што је повреда чланова 3. и 8. Конвенције.

89. Подносиоци представке су тврдили да су државни службеници били умешани у уништавање њихових домова, укључујући полицајце и заменика начелника, од којих је овај други осуђен за кривични прекршај у овом предмету. Они су истакли да држава има позитивне обавезе према члану 8., и ослонили се с тим у вези на један број предмета, на пример *Burton против Уједињеног Краљевства* (број 31600/96, одлука Комисије од 10. септембра 1996. године), *Marzari против Италије* (одлука, број 36448/97, 4. мај 1999. године) и *Fadele против Уједињеног Краљевства* (број 13078/87, одлука Комисије од 12. фебруара 1990. године). Подносиоци представке су навели да држава има такође позитивне обавезе према члану 3., и тврдили да је дужност румунске владе да обезбеди довољну накнаду да се подносиоци представке врате у своје претходне услове живота. Штавише, локални функционери су били одговорни за управљање или лоше управљање средствима и напорима за реконструкцију, и донели одлуке да се одређени домови поново не граде као освета за опажене „пробелеме у понашању”. Подносиоци представке су такође тврдили да су куће које је држава поново изградила такве да се у њима уопште не може становати.

90. Они су даље навели да је пропуст Владе да испоштује своје позитивне обавезе имао за последицу да њихове породице са малом децом и старијим члановима буду приморане да живе у подрумима, кокошињцима, шталама, спањеним кукурузиштима, или код пријатеља и рођака у условима пренатрпаности због чега се често јављају болести.

2. Влада

91. Влада је демантовала да државни органи имају било какву одговорност за уништење кућа подносилаца представке. Према томе, држава је имала само позитивне обавезе према члану 8., обавезе које су у овом предмету извршене одобравањем помоћи подносиоцима представке да поново изграде своје куће. У сваком случају, Влада је сматрала да не постоји обавеза према Конвенцији да особама које имају потешкоће обезбеђује домове. Она се с тим у вези ослонила на предмете *Buckley против Уједињеног Краљевства* (пресуда од 25. септембра 1996. године, *Извештаји о пресудама и одлукама 1996-IV*), и *Чартап против Уједињеног Краљевства* ([BB], број 27238/95, став 99., ЕЦХР 2001-I).

92. Влада је изнела да су позитивне обавезе државе према члану 3. такође испуњене у овом предмету одобравањем помоћи подносиоцима представке да поново изграде своје куће.

Б. Оцена Суда

1. Општа начела

93. Суд је доследно сматрао да, иако је предмет члана 8. у суштини да штити појединца од произвољног мешања државних органа, он не натура држави само да се суздржи од таквог мешања. Осим ове првенствено негативне обавезе, могу постојати и позитивне обавезе битне за делотворно поштовање приватног или породичног живота и дома. Те обавезе могу подразумевати усвајање мера осмишљених да осигурају поштовање тих права чак и у сфери односа појединаца (види *X и Y. против Холандије*, пресуда од 26. марта 1985. године, серија А број 91, стр. 11., став 23.).

94. Осим тога, пасиван пристанак или повлађивање органа државе уговорнице у поступцима приватних појединаца којима се крше права по Конвенцији других појединацац у оквиру њене надлежности може изазвати одговорност државе у складу са Конвенцијом (види *Surgus против Turkey* [BB], број 25781/94, ЕЦХР 2001-IV, став 81.). Држава се такође може сматрати одговорном чак и када њени заступници поступају *ultra vires* или супротно упутствима (види *Ireland против Уједињеног Краљевства*, пресуда од 18. јануара 1978. године, серија А број 25, стр. 64., став 159.).

95. Одговорност државе се може захтевати због дела која имају довољно посредне реперкусије на права зајамчена Конвенцијом. Приликом разматрања да ли је ова

одговорност делотворно укључена, мора се узети у обзир касније понашање те државе (види *Plašci и други против Молдавије и Русије* [ВВ], број 48787/99, ставови 317, 382, 384-85. и 393, ЕЦХР 2004-...).

96. Даље, Суд није искључио могућност да се позитивна обавеза државе према члану 8. који гарантује физички интегритет појединца може проширити на питања која се односе на делотворност кривичне истраге (види *Osman против Уједињеног Краљевства*, пресуда од 28. октобра 1998. године, *Извештаји* 1998-VIII, стр. 3164., став 128.).

97. Који год је аналитички приступ усвојен – позитивна дужност или мешање – важећа начела у вези са оправдањем према члану 8. став 2. су широко слична (види *Powell и Rauner против Уједињеног Краљевства*, пресуда од 21. фебруара 1990. године, серија А број 172). У оба контекста, мора се обратити пажња правичној равнотежи која се мора постићи између такмичарских интереса појединца и заједнице у целини. У оба контекста држава ужива изванредан простор за процену при утврђивању корака које треба предузети да се осигура усклађеност са Конвенцијом (види *Hatton и други против Уједињеног Краљевства* [ВВ], број 36022/97, став 98, ЕЧХР 2003-VIII; *Rees против Уједињеног Краљевства*, пресуда од 17. октобра 1986. године, серија А број 106, стр. 15., став 37., и *Leander против Шведске*, пресуда од 26. марта 1987. године, серија А број 116, стр. 25., став 59.). Даље, чак и у односу на позитивне обавезе које произилазе из члана 8. став 1., приликом постизања потребне равнотеже, циљеви наведени у члану 8. став 2. могу бити од важности (види *Rees*, цитиран у горњем тексту, *loc. cit.*; види такође *Lopez Ostra против Шпаније*, пресуда од 9. децембра 1994. године, серија А број 303-Ц, стр. 54., став 51.).

98. Обавеза Високих страна уговорница према члану 1. Конвенције да свима у оквиру њихове судске надлежности осигурају права и слободе утврђене Конвенцијом, а у вези са чланом 3., захтева од држава да предузму мере осмишљене да осигурају да појединци у оквиру њихове судске надлежности нису изложени злостављању, укључујући злостављање које спроводе приватни појединци (види *М. С. против Бугарске*, број 39272/98, ставови 149-50., ЕЦХР 2004-...; *А. против Уједињеног Краљевства*, пресуда од 23. септембра 1998. године, *Извештаји* 1998-VI, стр. 2699, став 22.; *З. и други против Уједињеног Краљевства* [ВВ], број 29392/95, ставови 73-75, ЕЦХР 2001-V, и *Е. и други против Уједињеног Краљевства*, број 33218/96, 26. новембар 2002. године).

99. Члан 3. Конвенције предвиђа једну од најосновнијих вредности демократског друштва. Он забрањује у апсолутном смислу мучење или нечовечно или понижавајуће поступање или кажњавање, без обзира на околности и понашање жртве (види, на пример, *Labita против Италије* [ВВ], број 26772/95, став 119., ЕЦХР 2000-IV).

100. Према пракси Суда, злостављање мора стећи минимални ниво озбиљности да би било у оквиру члана 3. Утврђивање овог минимума је релативно. То зависи од свих околности предмета, као што је трајање поступања, његово физичко и ментално дејство, а у неким случајевима, пол, узраст и здравствено стање жртве (види, међу другим ауторитетима, *Ireland против Уједињеног Краљевства*, пресуда од 18. јануара 1978. године, серија А број 25, стр. 65, став 162.).

101. Суд је сматрао да је поступање „нечовечно” зато што је, између осталог, унапред осмишљено, примењивано сатима и проузроковало или стварну телесну повреду или јаку физичку и менталну патњу. Он је сматрао поступање „понижавајућим” зато што је такво да код жртава изазива осећање страха, патње и инфериорности које може да их понизи и сроза (види, на пример, *Kudla против Пољске* [ВВ], број 30210/96, став 92., ЕЦХР 2000-XI). Приликом разматрања да ли је одређени вид поступања „понижавајући” у смислу члана 3., Суд ће размотрити да ли је његов циљ да понизи или сроза лице о коме је реч и да ли је, када је реч о последицама, штетно утицало на његову личност на начин некомпатибилан са чланом 3. (види, на пример, *Rapinen против Финске*, пресуда од 16. децембра 1997. године, *Извештаји* 1997-VIII, стр. 2821-22, став 55.). Међутим, одсуство сваке такве сврхе не може закључно искључити

утврђивање повреде члана 3. (види, на пример, *Peers против Грчке*, број 28524/95, став 74., ЕЦХР 2001-III).

2. Примена горе наведених начела

102. Суд констатује да се уништење кућа и ствари подносилаца представке, као и њихово присилно истеривање из села, у септембру 1993. године, заправо десило пре него што је Румунија ратификовала Конвенцију у јуну 1994. године. Према томе, он их не може разматрати (види *Moldovan и други против Румуније*, одлуке, бр. 41138/98 и 64320/01 здружене, 13. март 2001. године).

103. Из доказа које су подносиоци представке доставили, и из пресуда парничног суда, јасно је да су полицајци били умешани у организовану акцију паљења кућа и да су касније такође, у јуну 1994. године, покушали да заташкају тај догађај (види ставове 39, 40, 48, 50, 52 и 53. у горњем тексту). После тога догађаја, пошто су истерани из села и њихових кућа, подносиоци представке су морали да живе, а неки од њих и даље живе, у неподесним условима где их има превише – подрумима, кокошињцима, шталама итд. – и да често мењају адресу, усељавајући се код пријатеља или породице где их живи изузетно много.

104. Према томе, с обзиром на посредне реперкусије поступака државних представника на права подносилаца представке, Суд сматра да је одговорност Владе укључена у вези са каснијим условима живота подносилаца представке.

105. У предметном случају, нема сумње да питање услова живота подносилаца представке спада у оквир њиховог права на поштовање породичног и приватног живота, као и њихавог дома. Члан 8. тако јасно важи за ове притужбе.

106. Задак Суда је према томе да утврди да ли су национални органи предузели одговарајуће кораке да зауставе повреде права подносилаца представке.

107. У том контексту, Суд констатује следеће:

(а) упркос умешаности државних представника у паљење кућа подносилаца представке, Јавно тужилаштво против њих није покренуло кривични поступак, чиме је спречило домаће судове да утврде одговорност тих службеника и да их казни;

(б) домаћи судови су годинама одбијали да досуде накнаду материјалне штете за уништење ствари и намештаја подносилаца представке и оправдавали своје одбијање позивајући се на добру вољу подносилаца представке (види став 71.);

(в) тек пресудом изреченом 12. маја 2003. године, десет година после предметних догађаја, Окружни суд из Mureş је досудио накнаду за уништене куће, али не и за губитак ствари;

(г) у пресуди у кривичном поступку против оптужених сељана, изнете су дискриминирајуће примедбе на рачун ромског порекла подносилаца представке (види став 44.);

(д) захтеви подносилаца представке за накнаду нематеријалне штете су такође одбачени у првој инстанци, пошто су парнични судови сматрали да ти догађаји – паљење њихових кућа и убијање неколико чланова њихових породица – нису такве природе да стварају моралну штету (види ставове 72. и 76.);

(ђ) разматрајући захтев подносиоца представке Floarea Maria Zoltan за издржавање за њено малолетно дете, коме је отац жив спаљен за време тих догађаја, Оружни суд из Târgu-Mureş, преседом од 12. маја 2003. године, која је постала правоснажна 25. фебруара 2005. године, досудио је износ једнак четвртини минималне законске плате, и одлучио да овај износ уполови због тога што су преминуле жртве провоцирале кривична дела;

(е) три куће до данас нису поново саграђене, а као што се види на фотографијама које су подносиоци представке доставили, у тим кућама не може да се станује, јер између прозора и зидова има великих пукотина, а кровови нису завршени; и

(ж) већина подносилаца представке се до данас није вратила у село и живе раштркани по Румунији и Европи.

108. По мишљењу Суда, сви горе наведени елементи показују општи став власти – тужилаца, кривичних и парничних судова, Владе и локалних власти – што је код

подносилаца представке стално стварало осећај несигурности после јуна 1994. године и представљало само по себи сметњу правима подносилаца представке на поштовање породичног и приватног живота, као и њиховог дома (види, *уз одговарајуће измене, Akdivar против Турске*, пресуда од 16. септембра 1996. године, *Извештаји 1996-IV*, стр. 1215, став 88.).

109. Суд закључује да горе наведена сметња и стални пропусти власти да се зауставе повреде права подносилаца представке, представљају озбиљну повреду члана 8. Конвенције која траје.

110. Он даље сматра да су услови живота подносилаца представке у последњих десет година, посебно становање у претрпаним просторијама и без санитарија и штетно дејство таквих услова на здравље и добробит подносилаца представке, комбиновано са дужином периода у коме подносиоци представке морају да живе у таквим условима и општи став власти, морали код њих проузроковати знанту менталну патњу, смањујући њихово људско достојанство и стварајући код њих осећања понижења и ниже вредности.

111. Осим тога, примедбе које се односе на поштење подносилаца представке и начин живота које су изнели неки органи бавећи се проблемима подносилаца представке (види одлуке парничних и кривичних судова и примедбе градоначелника места Шеџани, ставови 44, 66 и 71. у горњем тексту) изгледа да су, у недостатку било каквих доказа тих органа, чисто дискриминирајуће. С тим у вези Суд подсећа да дискриминација на расној основи може сама по себи представљати понижавајуће поступање у смисле члана 3. Конвенције (види *East African Asians против Уједињеног Краљевства*, Извештај Комисији, 14. децембар 1973. године, ДР 78, стр. 5., на стр. 62.).

Такве примедбе због тога треба узети у обзир као отежавајући фактор приликом разматрања притужбе подносилаца представке према члану 3. Конвенције.

112. Суд сматра да горе наведени став не погађају закључци усвојени пресудом од 24. фебруара 2004. године Апелационог суда у Târgu-Mureş, која је постала правоснажна 25. фебруара 2005. године, пошто Суд констатује да наведена пресуда нити потврђује нити досуђује накнаду за повреду Конвенције (види, на пример, *Amuur против Француске*, пресуда од 25. јуна 1996. године, *Извештаји 1996-III*, стр. 846, став 36., и *Dalban против Румуније* [BB], број 28114/95, став 44., ЕЦХР 1999-VI).

113. У светлу горе наведеног, Суд налази да услови живота подносилаца представке и расна дискриминација којој су јавно изложени начином на који су разни органи поступали са њиховим проблемима, представљају ометање њиховог људског достојанства, што, у посебним околностима овог случај, представља „понижавајуће поступање” у смислу члана 3. Конвенције.

114. Према томе, дошло је и до повреде члана 3. Конвенције.

II. НАВОДНА ПОВРЕДА ЧЛАНА 6. КОНВЕНЦИЈЕ

115. Подносиоци представке су се жалили да их је пропуст власти да спроведу одговарајућу кривичну истрагу, која би кулминирала у званичној тужби и осуди свих одговорних појединаца, лишио приступа суду да би поднели тужбу у парничном поступку против државе за накнаду штете у вези са лошим поступањем полицајаца. Неколико подносилаца представке се такође жалило што се, због дужине кривичног поступка, још није окончао парнични поступак. Они су се ослонили на члан 6. став 1. Конвенције, чији релеванти део предвиђа следеће:

“Свако, током одлучивања о његовим грађанским правима..., иман право на правичну и јавну расправу разумном року пред независним и непристрасним судом, образованим на основу закона.”

A. Право на приступ суду

116. Подносиоци представке су тврдили да, с обзиром да је одлука да се починиоци кривично не гоне заснована на ставу да оптужени нису починили предметна кривична дела (члан 10 (в) Законика о кривичном поступку), они нису могли поднети тужбу у парничном поступку против полиције. Овај став искључује такав поступак, који претпоставља да је предметни тужени извршио спорно дело. Подносиоци представке су се сложили да би стање било другачије да је тужилац засновао своју одлуку да се полицијаци кривично не гоне на непостојању кривице полицајаца.

Штавише, према члану 1003. Грађанског законика, свим туженим у парничном поступку мора да се суди у истом поступку, при чему су солидарно одговорни. Према томе, подносиоци представке нису могли да туже полицајце одвојено од цивила. Кад су подносили кривичну тужбу, подносиоци представке су придружили тужбу у парничном поступку кривичном поступку против свих потенцијалних тужених, укључујући и полицајце. Упркос сугестијама у изјавама кривичног суда да је много више лица криво, а не само оптужени, парнични суд је само утврдио штету коју су направили окривљени или њихови наследници. Он је то учинио зато што је, према члану 22. Законика о кривичном поступку, налаз кривичног суда о постојању кривичних дела, идентитету починилаца и њиховој кривици обавезујући за парнични суд. Стога, парнични суд није могао бити противречан налазу кривичног суда о томе ко су странке које су криве.

Најзад, подносиоци представке су сматрали да се постојећа ситуација разликује од ситуације у случају *Asenov и други против Бугарске* (пресуда од 28. октобра 1998. године, *Извештаји* 1998-VIII). У том предмету полицији се могло судити у парничном суду на основу Закона о одговорности државе за штету, што се изузима од плаћања судских трошкова. Румунски закон није имао одредбе које једном лицу омогућују да тужи полицајца у парничном суду за наводно злостављање. Чак и под претпоставком да су подносиоци представке могли поднети тужбу у парничном поступку против полицајаца, они, због њихове немаштине, не би могли да плате судске трошкове – око 10% траженог износа за накнаду – што би имало за последицу да суд одбије да разматра основаност захтева.

117. Влада је изнела да су, упркос одлуци тужиоца да кривично не гони полицајце наводно умешане у немире, подносиоци представке могли поднети тужбу у парничном поступку против полиције на основу чланова 999. и 1000. Грађанског законика да се показало да је полиција направила штету за коју је одговорна. Штавише, члан 22. Законика о кривичном поступку није спречавао подносиоце представке да поднесу такву тужбу у парничном поступку. Она је истакла да право на приступ суду не садржи право да се покреће кривични поступак против трећег лица или да се то лице осуди. У том смислу она се ослонила на горе наведени случај *Asenov*.

118. Суд подсећа да члан 6. став 1. сваком осигурава право на притужбу у вези са грађанским правима и обавезама пред судом. Право приступа суду у парничним стварима представља један аспект “права на суд” уграђеног у члан 6. став 1. (види, међу многим ауторитетима, *Aksoy против Турске*, пресуда од 18. децембра 1996. године, *Извештаји* 1996-VI, стр. 2285., став 92.; *Waite и Kennedy против Немачке* [ВВ], број 26083/94, став 50., ЕЦХР 1999-I; *Golder против Уједињеног Краљевства*, пресуда од 21. фебруара 1975, серија А, број 18, стр. 18, став 36.) Ова одредба без сумње важи за тужбу у парничном поступку за накнаду штете у случајевима када су представници државе нводно умешани у поступање супротно члану 3., укључујући уништење домова и имовине.

Захтев за приступ суду мора се утврдити не само законом већ и у пракси, а ако није тако правно средство нема потребну допуштеност и делотворност (види, *уз одговарајуће измене, Akdivar и други*, цитиран у горњем тексту, стр. 1210., став 66.). Ово је посебно тачно за право на приступ судовима у погледу истакнутог места које право на правично суђење има у демократском друштву (види, на пример, *Airey против Ирске*, пресуда од 9. октобра 1979. године, серија А број 32, стр. 12-13., став 24.).

Даље, само установа која има потпуну надлежност, укључујући и овлашћење да укида нападнуту одлуку у сваком погледу, о питањима чињеница и права, оправдава опис „суд“ у смислу члана 6. став 1. (види, на пример, *Umlauft против Аустрије*, пресуда од 23. октобра 1995. године, серија А број 328-Б, стр. 39-40., ставови 37-39).

Приликом утврђивања постојања делотворног правног средства у случају уништења кућа, Суд мора имати на уму несигурност и осетљивост положаја подносилаца представке и чењеницу да су они морали постати зависни од власти у вези са њиховим основним потребама после предметних догађаја (види *Akdivar*, цитиран у горњем тексту, стр. 1213., став 73.).

119. Влада је остала при ставу да су подносиоци представке требали да покрену поступак против полицајаца наводно умешаних у догађаје пред парничним судовима, чиме би се могла утврдити основаност захтева за накнаду штете без обзира на исход домаће кривичне истраге. Та хипотеза није међутим проверена, пошто подносиоци представке ни у једном фази нису изашли са таквим захтевом за накнаду штете против полицајаца.

У вези са домаћом судском праксом коју су странке изнеле, Суд примећује да ни у једном од тих случајева није утврђено да парнични суд не би био обавезан одлуком органа гоњења којом се прекида кривична истрага на основу тога да оптужени нису извршили предметна дела. Ово такође важи и за предмет из 1972. године који је Влада навела (став 83. у горњем тексту), у коме је једино питање било да ли је парнични суд надлежан да разматра парничну тужбу и поред обустављања кривичног поступка. У том случају, Врховни суд није донео одлуку о томе да ли је парнични суд обавезан налазом кривичних органа.

120. Сходно томе, Суд налази да није показано да је постојала могућност да се поднесе делотворни одштетни захтев у парничном поступку за штету против полицајаца у посебним околностима овог случаја. Суд због тога није у могућности да утврди да ли би домаћи судови могли да пресуде о захтевима подносилаца представке да су, на пример, против појединачних припадника полиције поднели одштетни захтев за наношење штете.

121. Међутим, мора се приметити да су подносиоци представке поднели тужбу у парничном поступку против цивила за које је кривични суд утврдио да су криви, захтевајући накнаду у вези са условима живота после уништења њихових домова. Ова тужба је била успешна и делотворна, а подносиоцима представке је досуђена накнада (став 77. у горњем тексту). У тим околностима, Суд сматра да подносиоци представке не могу да тврде да имају додатно право на посебну тужбу у парничном поступку против полицајаца наводно умешаних у исти догађај.

122. У светлу ових разматрања, Суд закључује да није дошло до повреде члана 6. став 1. у вези са делотворним приступом подносилаца представке суду.

Б. Дужина поступка

123. Подносиоци представке су тврдили да и поред бројних умешаних потенцијалних тужених и сведока, случај није сложен. Чињенице су биле релативно јасне, пошто су подносиоци представке били у могућности да полицији доставе имена многих умешаних људи. Предмет није био правно ни нов ни сложен. Румунске власти су одлагале хапшење оптужених од септембра 1993. године до јануара 1997. године, без икаквог поузданог разлога. Подносиоци представке су су побијали навод Владе да је одлагање последица тога што нису плаћени трошкови вештака. Они су истакли да су сиромашни, да живе у безнадежним условима и да не могу да плате помоћ вештака. Ако је њихова финансијска неспособност да плате те трошкове имала за последицу губитак права на утврђивање њихових тужби у парничном поступку, онда то само по себи представља повреду члана 6. став 1. Конвенције.

Штавише, тужбе у парничном поступку су подразумевале веома велике улоге за подносиоце представке – њихове напоре да поново изграде порушене куће и живе да би обезбедили пристојне услове живота за њихову децу и друге чланове породица.

Они су се ослонили на значајну праксу Суда, укључујући предмете *Torri против Италије* (пресуда од 1. јула 1997. године, *Извештаји о пресудама и одлукама* 1997-IV), *Corigliano против Италије* (пресуда од 10. децембра 1982. године, серија А број 57), *Bunkate против Холандије* (пресуда од 26. маја 1993. године, серија А број 248-В), и *De Micheli против Италије* (пресуда од 26. фебруара 1993. године, серија А број 257-Д).

124. Влада је сматрала да је случај сложен, с обзиром да се односио на кривична дела која су многи сељани вршили током целе ноћи, и да је потребна процена вештака о вредности оштећене имовине. Она је навела да су подносиоци представке делимично одговорни за дужину парничног поступка, пошто су недељама одбијали да плате вештака кога је суд одредио.

125. Суд подсећа да оправданост дужине поступка мора да се утврди у светлу околности предмета и са позивањем на следеће критеријуме: сложеност случаја, понашање подносилаца представке и односних органа и каква је важност предмета спора за подносиоце представке (види, међу многим другим ауторитетима, *Frydlender против Француске* [ВВ], број 30979/96, став 43., ЕЦХР 2000-VII).

126. Кривични поступак се мора узети у обзир при обрачунавању релевантног периода када исход таквог поступка може да утиче на исход парничног спора пред редовним судовима (види *Rezette против Луксембурга*, број 73983/01, став 32., 13. јул 2004. године).

127. Иако надлежност Суда *ratione temporis* обухвата само период после ступања Конвенције на снагу у односу на Румунију 20. јуна 1994. године, он ће узети у обзир стање поступка у релевантном тренутку (види, међу другим ауторитетима, *уз одговарајуће измене, Yağci и Sargin против Турске*, пресуда од 8. јуна 1995. године, серија А број 319-А, стр. 16, став 40.).

128. Период за разматрање почео је у септембру 1993. године, када су подносиоци представке поднели своје притужбе и представку да се поступак здружи у парнични поступак, што се завршило 25. фебруара 2005. године. Он је трајао више од једанаест година, од којих неких девет месеци претходи ступању Конвенције на снагу у односу на Румунију. Овим аспектом случаја бавиле су се три судске инстанце.

129. Суд констатује да је протекло пет година пре него што је парнични поступак одвојен од кривичног поступка 23. јуна 1998. године (види став 43.) како би се поступак убрзао. Међутим, прва пресуда је изречена тек 12. јануара 2001. године, наиме, више од седам година после подношења тужбе у парничном поступку. Та пресуда је укинута 17. октобра 2001. године због значајног броја процедуралних грешака (види став 75. у горњем тексту). Тек две године касније, у мају 2003. године, Окружни суд је могао да изрекне другу пресуду о основаности предмета. Апелациони суд је 24. фебруара 2004. године делимично изменио одлуку нижег суда. Врховни суд је правоснажном пресудом од 25. фебруара 2005. године потврдио пресуду Апелационог суда. Иако је Суд свестан потешкоћа око организације поступка са више од тридесет тужених и парничних странака, у коме се захтевало да вештаци утврде губитке жртава, он констатује да до кашњења није дошло због времена потребног за прибављање извештаја вештака, пошто је главни извештај био спреман 1999. године. Кашњења су пре настала због разних грешака на страни домаћих судова.

130. С обзиром на критеријуме утврђене у пракси Суда за утврђивање оправданости дужине поступка и на посебне околности овог случаја, Суд налази да дужина парничног поступка који су покренули подносиоци представке није испунила захтев разумног рока садржан у члану 6. став 1. Конвенције.

131. Сходно томе, дошло је до повреде члана 6. став 1. и у овом погледу.

V. НАВОДНА ПОВРЕДА ЧЛАНА 14. У ВЕЗИ СА ЧЛАНОВИМА 6. И 8. КОНВЕНЦИЈЕ

132. Подносиоци представке су навели да су, на рачун етничког порекла, жртве дискриминације од стране судских органа и функционера, супротно члану 14. Конвенције, који предвиђа следеће:

“Уживање права и слобода предвиђених у овој Конвенцији обезбеђује се без дискриминације по било ком основу, као што су пол, раса, боја коже, језик, вероисповест, политичко или друго мишљење.”

133. Они су навели да примедбе Окружног суда у Târgu-Mureş из пресуде од 17. јула 1998. године садрже јасну ненаклоност према Ромима, и да је одбијање органа да побољшају њихове услове живота после догађаја у септембру 1993. године израз непријатељства према ромском становништву. Они су доказивали да су локални функционери, посебно начелник села Hădăreni у његовој информацији о стању циганских кућа које треба поново изградити, показали очигледну пристрасност према ромским породицама, што је повреда члана 8. у комбинацији са чланом 14. Штавише, примедбе Окружног суда у Târgu-Mureş из пресуде од 17. јула 1998. године, иако дате у току кривичног поступка после раздвајања парничног и кривичног поступка, могле су имати последице на исход парничног поступка, с обзиром на тесну везу између кривичног поступка и тужби у парничном поступку према румунском закону.

134. Даље, изненадно одбијање парничног суда, пресудом од 12. јануара 2001. године, свих захтева у вези са имовином и стварима, његови коментари у којима наводи да су подносиоци захтева лажови и лица која избегавају да плате порез, његово одбијање да досуди накнаду за нематеријалну штету за уништење кућа, и веома ниска, неодговарајућа накнада штете, представљали су дискриминацију подносилаца представке у уживању њиховог права на правично суђење на основу тужби у парничном поступку, што представља повреду члана 6. у комбинацији са чланом 14.

135. Влада је изнела да, у одсуству повреде члана 8. у вези са оправданошћу дужине поступка, не може да се тврди да је дошло до повреде члана 14. У сваком случају, државни органи су ромској заједници у селу Hădăreni обезбедили помоћ под истим условима као и другим категоријама становништва, на пример, становништву погођеном природним непогодама. Према томе, дискриминација није утврђена. У оној мери у којој су се подносиоци представке ослонили на члан 6. у комбинацији са чланом 14., Влада је признала да су употребљени спорни услови, али је доказивала да се то догодило у току кривичног поступка у коме подносиоци представке нису били оптужени, већ су били парничне странке. Члан 6. се према томе није применио на овај поступак, а на члан 14. се није могло ослонити.

136. Суд подсећа да члан 14. само допуњава друге битне одредбе Конвенције и Протокола уз њу. Он није самосталан пошто се примењује само у вези са уживањем права и слобода загарантованих тим одредбама. Иако примена члана 14. не претпоставља повреду тих одредби – и у тој мери он је самосталан – нема места за његову примену уколико чињенице о којима је реч не спадају у оквир једне или више ових других одредби (види, међу многим другим ауторитетима, *Abdulaziz, Cabales u Balkandali против Уједињеног Краљевства*, пресуда од 28. маја 1985. године, серија А број 94, р. 35, став 71., и *Karlheinz Schmidt против Немачке*, пресуда од 18. јула 1994. године, серија А број 291-В, стр. 32, став 22.).

137. У вези са обимом гаранција предвиђених чланом 14., у складу са утврђеном судском праксом, разлика у поступању је дискриминирајућа ако нема објективно и разумно оправдање, тј. ако не тежи легитимном циљу или ако не постоји разуман однос пропорционалности између употребљених средстава и циља који се тежи остварити. Штавише, државе уговорнице уживају изванредан простор за процену при утврђивању да ли обим разлика у иначе сличним ситуацијама оправдава другачије поступање (види, на пример, *the Gaygusuz против Аустрије*, пресуда од 16. септембра 1996. године, *Извештаји* 1996-IV, стр. 1142, став 42., и *Fretté против Француске*, број 36515/97, став 34., ЕЦХР 2002-1).

138. Суд налази да чињенице предметног случаја спадају у оквир чланова 6. и 8. Конвенције (види ставове 105, 109, 126. и 131. у горњем тексту) и да је, у складу с тим, члан 14. примењив.

139. Он прво констатује да су напади били усмерени против подносилаца представке због њиховог ромског порекла. Суд није надлежан *ratione temporis* да према Конвенцији разматра само спаљивање кућа подносилаца представке и убиство

неких њихових рођака. Он, међутим, примећује да је ромско етничко порекло подносилаца представке изгледа било одлучно за дужину и исход домаћих поступака, после ступања Конвенције на снагу у односу на Румунију. Он даље констатује поновљене дискриминирајуће примедбе власти током целог поступка за утврђивање права подносилаца представке према члану 8., када су одбијени захтеви за накнаду имовине и ствари, и њихово отворено одбијање до 2004. године да досуде накнаду нематеријалне штете за уништење породичних кућа.

У вези са пресудом од 24. фебруара 2004. године, коју је Касациони суд потврдио 25. фебруара 2005. године, одлука да се смањи додељена накнада нематеријалне штете је била мотивисана примедбама у директној вези са специфичним етничким пореклом подносилаца представке.

140. Суд примећује да Влада није пружила никакво оправдање за ту разлику у поступању са подносиоцима представке. У складу са тим он закључује да је дошло до повреде члана 14. Конвенције у вези са члановима 6. и 8.

VI. ПРИМЕНА ЧЛАНА 41. КОНВЕНЦИЈЕ

A. Материјална и нематеријална штета

141. Члан 41. Конвенције предвиђа:

„Када Суд утврди прекршај Конвенције или Протокола уз њу, а унутрашње право Високе стране уговорнице у питању омогућава само делимичну одштету, Суд ће, ако је то потребно, пружити правично задовољење оштећеној странци.“

142. Подносиоци представке су тражили накнаду материјалне штете за губитак кућа и имовине у домаћинствима. Они су признали да је Влада поново изградила неке куће, али су објекти оштећени и већина њих је, у сваком случају, само делимично поново изграђена.

Њихови захтеви на име губитка кућа били су засновани на мишљењу вештака кога је одредио Окружни суд у Târgu-Mureş.

Они су нагласили да у већини случајева нису имали објективан доказ за вредност робе у њиховим домаћинствима, пошто су ионако сви писани докази били уништени у пожару. Инсистирали су на томе да, упркос степену њиховог сиромаштва, ниједна кућа није била празна, и изјавили да, ослањајући се на горе наведену пресуду у предмету *Akdivar*, ако њихова спецификација робе и предложене оцене вредности не буду прихваћене, Суд може утврдити вредност ствари у једном домаћинству, а затим у другим домаћинствима судећи на основу правичности.

Неки подносиоци представке су тражили накнаду трошкова алтернативног смештаја где су живели после уништења њихових кућа.

143. Подносиоци представке су посебно тражили следеће износе: Iulius **Moldovan** је тражио 40.000 евра (ЕУР) за уништење куће и 55.000 евра за уништење ствари у домаћинству и других вредности, укључујући и приход од продаје 400 оваца које су изгореле у пожару; Melenuța **Moldovan** је тражила 2.133 евра за уништење ствари у домаћинству; Maria **Moldovan** је тражила 947 евра за уништење куће и ствари; Otilia Rostaş је тражила 2.573 евра за уништење ствари; Petru (Gruia) Lăcătuş је тражио 10.738 евра за уништење куће и ствари; Maria Floarea Zoltan је тражила 2.240 евра за уништење ствари, и Petru (Dîgăla) Lăcătuş је тражио 5.530 евра за уништење куће и ствари у домаћинству.

144. Подносиоци представке су даље тврдили да сметње и беспомоћност које су претрпели због тога што против полиције није поднет оптужни захтев, дуга одуговлачења суђења у парничним предметима, расистички ставови судија, несигурност њихове стамбене ситуације, и услови под којима су живели – или у којима

и даље живе у неким случајевима – захтевају накнаду нематеријалне штете да би добили правично задовољење. У допису њиховог заступника од 29. августа 2003. године, под овом ставком су тражили износе од 30.000 евра и 50.000 евра по подносиоцу представке, у зависности од њихових појединачних ситуација: сваки подносилац представке чија је кућа поново изграђена тражио је 30.000, а сваки подносилац представке чија кућа није поново изграђена, наиме, Petru (Dîgăla) Lăcătuș и Maria Floarea Zoltan, тражили су 50.000.

145. Гђа Maria Floarea Zoltan је 29. јануара 2003. године затражила 1.000.000 евра на име нематеријалне штете. Она је истакла да су, после догађаја у септембру 2003. године, она и њен син отерани из села Hădăreni и да су сви покушаји да се тамо врати били безуспешни. Штавише, доживела је понижење и узнемиравање од тајне полиције, која ју је пратила, као и због велике кампање румунских средстава информисања у којој је ромско становништво описано као криминалци. Због тога су она и њен син 2001. године морали да оду у Уједињено Краљевство, где су добили политички азил. Она и њен син се сада лече у Медицинској установи за жртве мучења, међу другим установама, због психолошког поремећаја који су доживели после тих догађаја.

Дописом упућеним Суду 19. јула 2004. године, гђа Otilia Rostaș је тражила 120.000 евра на име накнаде штете, а гђа Melenuța **Moldovan** тражила је 100.000 евра.

Г. **Moldovan** је тражио, дописом од 6. јула 2004. године, 196.875 евра за уништење његове куће и кућних апарата, имајући у виду девалвацију румунске националне валуте у последњих десет година. Он је, такође, тражио 300.000 евра на име нематеријалне штете.

146. Укратко, ако узмемо заједно све ставке накнаде за материјалну и нематеријалну штету, подносиоци представке су тражили следеће суме: Iulius **Moldovan** 496.875 евра, Melenuța **Moldovan** 100.000 евра, Maria **Moldovan** 30.947 евра, Otilia Rostaș 120.000 евра, Petru (Gruia) Lăcătuș 40.738 евра, Maria Floarea Zoltan 1.002.240 евра и Petru (Dîgăla) Lăcătuș 55.530 евра.

147. Подносиоци представке нису тражили накнаду трошкова.

148. Влада је изнела да се не може сматрати одговорном за наводне повреде и да је, у сваком случају, одобрила средства за реконструкцију кућа подносилаца представке. У октобру 2003. године Влада је поднела извештај који је на њихов захтев припремио локални вештак. Према извештају, услови живота подносилаца представке после реконструкције неких кућа били су или „добри“ или „задовољавајући“. Међутим, били су потребни даљи радови да би се у тим објектима могло живети: зидарски радови и електричарски радови, радови на плафону и олуцима, чија је вредност процењена на 1.000 евра.

У сваком случају, Влада је сматрала да су тражени износи претерани и необразложени.

149. Суд подсећа да је утврдио:

- да су подносиоци представке били изложени понижавајућем поступању у смислу значења члана 3. Конвенције;

- да није било сметњи у вези са правом на поштовање њиховог приватног и породичног живота у виду повреде члана 8.;

- да дужина парничног поступка није испунила захтев разумног времена из члана 6. став 1.; и

- да су подносиоци представке дискриминисани у смислу члана 14. на основу етничког порекла у остваривању права према члану 8.

Све ове повреде Конвенције настале су због услова живота подносилаца представке после мешања власти у права подносилаца представке после јуна 1994. године и што су власти више пута пропустиле да зауставе те сметње.

150. Суд сматра да између утврђених повреда и тражене накнаде за материјалну штету постоји узрочна веза, пошто је утврђено да је Влада одговорна што није зауставила те повреде права подносилаца представке које су изазвале њихове неприхватљиве услове живота. Он је констатовао да извештаји вештака које су странке доставиле нису тачни и доследни. Он такође заузима став да су, због утврђених

повреда, подносиоци представке без сумње претрпели нематеријалну штету која се не може исправити само утврђивањем повреде.

151. Следствено томе, с обзиром на озбиљност повреда Конвенције чије су жртве подносиоци представке, на износе који су већ додељени на домаћем нивоу правосудном пресудом од 25. фебруара 2005. године, и судећи на основу правичности, како се захтева чланом 41. Конвенције, Суд им досуђује следеће износе, плус сваки износ који се може платити на име пореза:

- (a) 60.000 евра за Iulius **Moldovan** на име материјалне и нематеријалне штете;
- (б) 13.000 евра за Melenuța **Moldovan** на име материјалне и нематеријалне штете;
- (в) 11.000 евра за Maria **Moldovan** на име материјалне и нематеријалне штете;
- (г) 15.000 евра за Otilia Rostaș на име материјалне и нематеријалне штете;
- (д) 17.000 евра за Petru (Gruia) Lăcătuș на име материјалне и нематеријалне штете;
- (ђ) 95.000 евра за Maria Floarea Zoltan на име материјалне и нематеријалне штете;

и

- (e) 27.000 евра за Petru (Dîgăla) Lăcătuș на име материјалне и нематеријалне штете.

152. Суд сматра да ови износи треба да представљају потпуно и коначно решење случаја, укључујући и износе додељене на домаћем нивоу.

Б. Затезна камата

153. Суд сматра да је примерено да затезна камата буде заснована на најнижој каматној стопи Европске централне банке уз додатак од три процентна поена.

ИЗ ГОРЕ НАВЕДЕНИХ РАЗЛОГА, СУД

1. *Утврђује* једногласно да је дошло до повреде члана 8. Конвенције (став 109. у горњем тексту);
2. *Утврђује* једногласно да је дошло до повреде члана 3. Конвенције (став 114. у горњем тексту);
3. *Утврђује* гласовима пет према два да није дошло до повреде члана 6. став 1. Конвенције из разлога одбијања приступа суду (став 122. у горњем тексту);
4. *Утврђује* једногласно да је дошло до повреде члана 6. став 1. Конвенције на рачун дужине поступка (став 131. у горњем тексту);
5. *Утврђује* једногласно да је дошло до повреде члана 14. у вези са члановима 6. и 8. Конвенције (став 140. у горњем тексту);
6. *Утврђује* једногласно

(a) да Тужена држава треба да плати подносиоцима представке, у року од три месеца од датума када ова пресуда постане правоснажна према члану 44. став 2. Конвенције, следеће износе, плус сваки порез који се може платити:

- (i) 60.000 евра (шесдесет хиљада евра) за Iulius **Moldovan** на име материјалне и нематеријалне штете;
- (ii) 13.000 евра (тринаест хиљада евра) за Melenuța **Moldovan** на име материјалне и нематеријалне штете;
- (iii) 11.000 евра (једанаест хиљада евра) за Maria **Moldovan** на име материјалне и нематеријалне штете;

(iv) 15.000 евра (петнаест хиљада евра) за Otilia Rostaş на име материјалне и нематеријалне штете;

(v) 17.000 евра (седамнаест хиљада евра) за Petru (Gruia) Lăcătuş на име материјалне и нематеријалне штете;

(vi) 95.000 евра (деведест пет хиљада евра) за Maria Floarea Zoltan на име материјалне и нематеријалне штете

(vii) 27.000 евра (двадесет седам хиљада евра) за Petru (Dîgăla) Lăcătuş на име материјалне и нематеријалне штете;

(б) да ове износе треба претворити у румунске леје по стопи која ће важити на дан исплате, уз изузетак средстава додељених гђи Zoltan, које треба претворити у фунте стерлинга на дан исплате на банкарски рачун подносиоце представке у Уједињеном Краљевству;

(в) да по истеку горе наведена три месеца до исплате, треба платити обичну камату на горе наведене износе по стопи која је једнака најнижој каматној стопи Европске централе банке уз додатак од три процентна поена;

7. *Одбија* једногласно преостали део захтева подносилаца представке за правично задовољење.

Састављено на енглеском језику и достављено у писаној форми на дан 12. јула 2005. године у складу са правилом 77 ставови 2. и 3. Пословника Суда.

S.
Секретар Председник

Dollé J.-P.

Costa

У складу са чланом 45. став 2. Конвенције и Правилном 74. став 2. Пословника Суда, следећа мишљења су приложена уз ову пресуду:

(a) заједничко сагласно мишљење г. Bîrsan и гђе Mularoni, и

(b) делимично издвојено мишљење гђе Thomassen коме се придружио г. Loucaides.

J.-P.
S. D.

C.

ЗАЈЕДНИЧКО САГЛАСНО МИШЉЕЊЕ СУДИЈА

BÎRSAN И MULARONI

Делимо мишљење већине да је дошло до повреде чланова 3. и 8. Конвенције.

Међутим, до овог закључка смо дошли на делимично другачијим основама од већине.

Констатујући чињенице да притужбе подносилаца представке потичу из септембра 1993. године, пре него што је Румунија ратификовала Конвенцију у јуну 1994. године, сматрамо да су следећи елементи битни за утврђивање повреде чланова 3. и 8.:

(1) пропуст Јавног тужилаштва да покрене кривични поступак против оних државних представника који су јасно били умешани у паљење кућа подносилаца представке, чиме су спречили домаће судове да утврде одговорност тих лица и да их казне;

(2) услови живота подносилаца представке последњих десет година, посебно становање у просторијама са превише особа и без санитариија и његов штетан утицај на здравље и добробит подносилаца представке, у комбинацији са дужином периода у ком су подносиоци представке морали да живе у таквим условима и општи став власти (које су између осталог дале неколико веома непријатних примедби на ромско порекло подносилаца представке у пресуди од 17. јула 1998. године у кривичном поступку), што је код подносилаца представке морало изазвати приличну патњу, тако смањујући њихово људско достојанство и стварајући код њих осећај понижења и срозавања. Три куће до данас нису поново изграђене, а куће које су власти поново изградиле нису за становање, јер између прозорских оквира и зидова има великих пукотина, а кровови нису завршени.

У вези са другим елементима које је већина разматрала (види став 107.), ми сматрамо да је околност да су домаћи судови годинама одбијали да досуде накнаду штете за уништење ствари и намештаја подносилаца представке и да доделе накнаду за нематеријалну штету неповољан али не и релевантан аргумент да се утврди повреда чланова 3. и 8. Систем Конвенције је помоћни систем и предвиђа исцрпљење домаћих правних средстава. Ми примећујемо да је Апелациони суд у Târgu-Mureş, својом пресудом од 24. фебруара 2004. године, позивајући се између осталог на праксу Суда, потврдио права подносилаца представке на накнаду за материјалну штету и досудио накнаду за нематеријалну штету (види став 77.). Овај закључак је недавно потврдио Врховни суд. Чињеница да су износ који су подносиоци представке тражили домаћи судови умањили због провокације под којом су оптужени извршили кривична дела, према нашем мишљењу, не представља проблем према Конвенцији. За ово наше мишљење постоје најмање два разлога:

(1) Суд је више пута поновио да иако члан 6. став 1. Конвенције гарантује право на правично суђење, он не даје никаква правила о допуштености доказа или начину на који он треба да буде утврђен, што су због тога превасходна питања која треба да регулише национални закон и национални органи (види, међу многим ауторитетима, *Garcia Ruiz против Шпаније*, ВВ, број 30544/96, став 28., ЦЕДХ 1999-1);

(2) из списка изгледа да стању провокације које је Апелациони суд у Târgu-Mureş узео у разматрање не мањка чињенична основа. Национални судови су према томе имали право да извуку последице из њихове процене доказа.

У вези са посебном околношћу да је поступак трајао много година, примећујемо да је Суд ово питање разматрао посебно и једногласно утврдио повреду члана 6. став 1.

ДЕЛИМИЧНО ИЗДВОЈЕНО МИШЉЕЊЕ СУДИЈЕ THOMASSEN КОМЕ СЕ ПРИДРУЖИО СУДИЈА LOUCAIDES

Супротно већини у Суду, сматрам да је право подносилаца представке на суд у смислу члана 6. став 1. Конвенције повређено.

Подносиоци представке су тврдили да су, пошто су државни представници били умешани у догађаје из 1993. године, који су имали озбиљне последице на њихова права према члановима 3, 6, 8 и 14., они требало да имају право да суд утврди њихове притужбе и да им додели накнаду за претрпљену штету као последицу дела која су ти представници извршили. Међутим, подносиоци представке нису могли да поднесу тужбу парничном суду пошто су органи гоњења одлучили да не покрену кривични поступак против полицајаца.

Суд потврђује да није могао да закључи да би тужба за преступ била делотворно правно средство за овај аспект недаћа подносилаца представке (став 120.). По мом мишљењу, Суд је онда требало да извуче закључак да подносиоци представке немају делотворно право на суд како би тражили накнаду од полицајаца наводно умешаних у догађаје.

Уместо тога, Суд је утврдио да није дошло до повреде члана 6. став 1. због накнаде штете коју су подносиоцима представке досудили парнични судови у току суђења против цивила умешаних у немире.

Међутим, члан 6. став 1. гарантује подносиоцима представке право да се обрете парничном суду, који као суд са попутном надлежношћу за чињенична и правна питања, доноси одлуку о њиховом затеву за накнаду штете против сваког починиоца, у овом случају, полицајце.

Домаћи органи ни у једном тренутку нису потврдили повреду Конвенције због понашања полицајаца наводно умешаних у немире. Као што је Суд утврдио, не само да није постојала делотворна истрага у вези са умешаношћу полицајаца у спаљивање кућа, већ је и општи став органа био такав да нису били вољни да признају такво недозвољено понашање полиције (ставови 107. до 113.). Ниједан суд није био у могућности да размотри умешаност државних представника у спаљивање кућа и досуди, према случају, накнаду за то.

Према томе, не могу да се сложим са закључком Суда да су гаранције из члана 6. став 1. Конвенције у вези са приступом суду задовољене чињеницом да су цивили одговорни и обавезни да подносиоцима плате накнаду. У поступку против цивила, подносиоци представке нису могли очекивати да се истовремено утврди одговорност државе, тиме што би као последицу тога добили бољу финансијску накнаду.

По мом мишљењу, не би било добро ако би се мишљење већине у ставовима 121. и 122. разумело као да се прихвата да, када државни представници наводно крше људска права, они могу да избегну одговорност чим се утврди да је приватно лице одговорно за спорна дела. За мене би такав резултат био увреда за владавину права.

Из горе наведених разлога, по мом мишљењу, у конкретном случају је дошло до повреде члана 6. став 1. Конвенције.

¹ Данас би то било претворено у око 720 евра (EUR)

² Око 1,525 EUR

³ Око 920 EUR

⁴ Око 3,745 EUR

⁵ Око 460 EUR

⁶ Око 805 евра

⁷ Око 17 евра

⁸ Око 1.725 евра

⁹ Око 72 евра

¹⁰ Око 18 евра

¹¹ Око 9 евра

¹² Око 2.880 евра

¹³ Око 1.440 евра

¹⁴ Око 865 евра

¹⁵ Око 575 евра

¹⁶ Око 430 евра

¹⁷ Око 2.015 евра

ПРЕСУДА У ПРЕДМЕТУ **MOLDOVAN** И ДРУГИ ПРОТИВ РУМУНИЈЕ
(у вези са Iulius Modovan и шест других подносилаца представке)

ПРЕСУДА У ПРЕДМЕТУ **MOLDOVAN** И ДРУГИ ПРОТИВ РУМУНИЈЕ
(у вези са Iulius Modovan и шест других подносилаца представке)

ПРЕСУДА У ПРЕДМЕТУ **MOLDOVAN** И ДРУГИ ПРОТИВ РУМУНИЈЕ
(у вези са Iulius Modovan и шест других подносилаца представке)
ЗАЈЕДНИЧКО САГЛАСНО МИШЉЕЊЕ СУДИЈА **VÎRSAN** И **MULARONI**

ПРЕСУДА У ПРЕДМЕТУ **MOLDOVAN** И ДРУГИ ПРОТИВ РУМУНИЈЕ
(у вези са Iulius Modovan и шест других подносилаца представке)
ДЕЛИМИЧНО ИЗДВОЈЕНО МИШЉЕЊЕ СУДИЈЕ **THOMASSEN** КОМЕ СЕ
ПРИДРУЖИО СУДИЈА **LOUCAIDES**

БИВШЕ ДРУГО ОДЕЉЕЊЕ

ПРЕДМЕТ МОЛДОВАН И ДРУГИ против РУМУНИЈЕ

(Представке бр. 41138/98 и 64320/01)

ПРЕСУДА БРОЈ 1

(пријатељско поравнање)

СТРАЗБУР

5. 2005. године

*Ова пресуда је правоснажна (у односу на подносиоце представке **Valentina Rostaş**, **Lucreția Rostaş**, **Silvia Moldovan**, **Eleonora Rostaş**, **Octavian Rostaş**, **Bazil Moldovan**, **Ghioloanca Lăcătuș**, **Adrian Moldovan**, **Lucreția Moldovan**, **Maria Lăcătuș**, **Ferdinand Lăcătuș**, **Adrian Moldovan**, **Petru "Gălbinuș" Lăcătuș**, **Petru "Petrișor" Lăcătuș**, **Persida Dorina Rostaş**, **Mariana Moldovan**, **Bazil-Sami Lăcătuș** и **Lucaci Moldovan**), али може бити предмет редаторских измена.*

У предмету Молдован и други против Румуније (у вези са Iulius **Moldovan**, Melenuța **Moldovan**, Maria **Moldovan**, Otilia Rostaș, Petru (Gruia) Lăcătuș, Maria Floarea Zoltan и Petru (Dîgăla) Lăcătuș),

Европски суд за људска права (Друго одељење) заседајући у већу у чијем су саставу били:

г. J.-P.	Costa,	<i>председник,</i>
г. L.		Loucaides,
г.	C.	Bîrsan,
г. K.		Jungwiert,
г.	V.	Butkevych,
гђа W.		Thomassen,
гђа A.	Mularoni,	<i>судије,</i>
и гђа S. Dollé, <i>секретар одељења,</i>		

после већања на затвореним седницама одржаним 3. јуна 2003. године и 16. јуна 2005. године,

изриче следећу пресуду, која је усвојена другог наведеног дана:

ПОСТУПАК

1. Предмет је формиран на основу две представке (бр. 41138/98 и 64320/01) против Румуније поднете и Европској комисији за људска права (у даљем тексту: “Комисија”) према ранијем члану 25. Конвенције за заштиту људских права и основних слобода (у даљем тексту: “Конвенција”) дана 14. априла 1997. године и Европском суду за људска права дана 9. маја 2000. године. Подносиоци представке су двадесет пет држављана Румуније ромског порекла: први подносилац представке, Iulius **Moldovan**, рођен 1959. године, други подносилац представке, Melenuța **Moldovan**, рођена 1963. године, трећи подносилац представке, Valentina Rostaș, рођена 1964. године; четврти подносилац представке Lucreția Rostaș, рођена 1950. године; пети подносилац представке, Silvia **Moldovan**, рођена 1955. године, шести подносилац представке Eleonora Rostaș, рођена 1956. године; седми подносилац представке, Octavian Rostaș, рођен 1958. године, осми подносилац представке, Bazil **Moldovan**, рођен 1943. године; девети подносилац представке, Maria **Moldovan**, рођена 1940. године; дести подносилац представке, Ghioloanca Lăcătuș, рођена 1933. године; једанаести подносилац представке, Adrian **Moldovan** (који станује у селу Hădăreni, број 195 A), рођен 1943. године; дванаести подносилац представке, Lucreția **Moldovan**, супруга осмог подносиоца представке, датум рођења непознат; тринаести подносилац представке, Maria Lăcătuș, супруга деветнаестог подносиоца представке, рођена 1959. године; датуми рођења четрнаестог, петнаестог, шеснаестог, седамнаестог, осамнаестог и деветнаестог подносиоца представке - Otilia Rostaș, Ferdinand Lăcătuș, Adrian **Moldovan** (који станује у селу Hădăreni, број 170), Petru “Gălbinaș” Lăcătuș (који станује у селу Hădăreni, број 51), Petru “Petrișor” Lăcătuș (који станује у селу Hădăreni, број 115) и Petru “Gruia” Lăcătuș (који станује у селу Hădăreni, број 114) – су непознати; двадесети подносилац представке, Maria Floarea Zoltan, рођена 1964. године; двадесет први подносилац представке, Persida Dorina Rostaș, рођена 1970. године; двадесет други подносилац представке, Mariana **Moldovan**, поднела представку у име своје покојне мајке, Rozalia Rostaș (датум рођења непознат); двадесет трећи подносилац представке, Bazil-Samî Lăcătuș, син десетог подносиоца представке и двадесет четврти подносилац представке, Lucaci **Moldovan**, сличних година а датум рођења непознат, и двадесет пети подносилац представке, Petru Lăcătuș (који станује у селу Hădăreni, број 148) рођен 1962. године.

2. Подносиоце представке у обе представке, уз изузетак првог подносиоца представке, г. Iulius Moldovan, пред Судом је заступао Европски центар за права Рома,

организација са седиштем у Будимпешти, а неке од њих је првобитно заступао први подносилац представке. Владу Румуније (у даљем тексту: „Влада”) заступао је њен заступник, гђа R. Rizoiu, из Министарства спољних послова.

3. Подносиоци представке су посебно навели да уништење њихове имовине за време нерета 20. септембра 1993. године, и настале последице, показују да је Тужена држава прекршила своје обавезе према члановима 3, 6, 8 и 14. Конвенције, који гарантују, између осталог, заштиту од нечовечног и понижавајућег поступања, приступ суду ради правичног утврђивања грађанских права и обавеза, право на поштовање приватног и породичног живота и дома, и слободно уживање без дискриминације права и слобода према Конвенцији.

4. Представка број 41138/98 је прослеђена Суду 1. новембра 1998. године, када је Протокол број 11 уз Конвенцију ступио на снагу (члан 5. став 2. Протокола број 11).

5. Представке су додељене Другом одељењу Суда (Правило 52. став 1. Пословника Суда). У оквиру тог Одељења оформљено је Веће које ће разматрати овај предмет (члан 27. став 1. Конвенције), како је предвиђено Правилем 26. став 1.

6. Веће је 13. марта 2001. године одлучило да здружи поступак у представкама (Правило 42. став 1.).

7. Суд је 1. новембра 2001. године променио састав својих Одељења (Правило 25. став 1.). Овај предмет је додељен Другом одељењу у новом саставу (Правило 52. став 1.).

8. Одлуком од 3. јуна 2003. године, Суд је представке прогласио делимично допуштеним.

9. Веће је одлучило, после консултацијама са странкама, да није потребно да се одржи рочиште о основаности (Правило 59. став 3. *in fine*), а странке су одговориле у писменој форми на међусобна запажања.

10. Секретар је 4. и 19. марта 2004. године, после размене преписке, предложио странкама да треба да покушају да постигну пријатељско поравнање у оквиру значења члана 38. став 1. (б) Конвенције. Следећих осамнаест подносилаца представке и Влада су 19. априла 2004. године, односно 18. маја 2004. године доставили званичне декларације којима прихватају пријатељско поравнање у овом предмету: Bazil Sami Lăcătuș, Adrian **Moldovan** и његова супруга Silvia **Moldovan**, Ferdinand Lăcătuș, Ghioloanca Lăcătuș, Lucaci **Moldovan**, Octavian Rostaș и његова супруга Eleonora Rostaș, Lucreția Rostaș, Adrian **Moldovan** (кућа број 195 А), Mariana **Moldovan**, Maria Lăcătuș, Petru “Gălbinaș” Lăcătuș, Persida Dorina Rostaș, Valentina Rostaș, Petru “Petrișor” Lăcătuș, Bazil **Moldovan** и његова супруга Lucreția Moldovan.

11. Седам следећих подносилаца представке је 19. априла 2004. године обавестило Суд да не желе да постигну пријатељско поравнање ради решења њиховог предмета: Iulius **Moldovan**, Melenuța **Moldovan**, Maria **Moldovan**, Petru “Gruia” Lăcătuș, Petru (Dîgăla) Lăcătuș, Otilia Rostaș и Maria Floarea Zoltan. Њихов случај је предмет посебне пресуде о основаности, која је усвојена истог дана када и овај текст.

12. Заступници подносилаца представке су 19. априла 2004. године обавестили Суд да је подносиатељка представке Silvia **Moldovan** преминула и да њен супруг, Adrian **Moldovan**, такође подносилац представке у овом предмету, и њихова малолетна деца, Adrian Silviu и Adriana Moldovan, желе да наставе да учествују у поступку у њено име.

13. Заступници подносилаца представке су 17. августа 2004. године обавестили Суд да је подносилац представке Bazil **Moldovan** преминуо и да његова супруга Lucreția **Moldovan** и њихово једанаесторо деце жели да настави да учествује у поступку.

14. Суд је 1. новембра 2004. године променио састав његових Одељења (Правило 25. став 1.), али је бивше Друго одељење задржало овај предмет.

ЧИЊЕНИЦЕ

15. Сви подносиоци представке су румунски држављани ромског порекла који су живели у истом селу. У септембру 1993. године избила је туча између три Рома и једног

другог сељанина која је довела до смрти овог другог који је покушао да се умеша. Тројица Рома су побегла у оближњу кућу. Велика бесна гомила људи скупила се исред куће, укључујући и командира локалне полиције и неколико полицајаца. Кућа је запаљена. Двојица су успела да побегну из куће, али их је гомила гонила и претукла на смрт. Трећи није могао да изађе из куће и изгорео је. Подносиоци представке су тврдили да је полиција подстицала гомилу људи да уништи још ромске имовине у селу. До сутрадан, потпуно је уништено тринаест ромских кућа, а још неколико је веома оштећено. Уништено је много личне имовине подносилаца представке.

16. После тог догађаја, Роми који су живели у селу Hădăreni поднели су кривичну тужбу Тужилаштву. У тужбама је наведен један број појединаца одговорних за оно то се догодило 20. септембра 1993. године. Међу идентификованим се налазило и неколико полицајаца.

17. У јулу 1994. године ухапшена су три цивила и оптужена за изузетно тешко убиство. Они су, међутим, пуштени за неколико сати, а налози за њихово хапшење су стављени ван снаге. На основу умешаности полиције у овај догађај, предмет је прослеђен Војном тужилаштву у октобру 1994. године.

18. У септембру 1995. године све оптужбе против полицајаца на основу тога што нису могли да зауставе гомилу су укинуте зато што то само по себи не представља учешће.

19. У августу 1997. године Јавни тужилац је издао оптужни налог против једанаест цивила. Суђење у кривичном поступку у вези са тужбом у парничном поступку почело је следећег новембра. На овом суђењу исказе су дали бројни сведоци да би се утврдила умешаност полиције у убиства и пожаре.

20. Пресуда у кривичном поступку је изречена 17. јула 1998. године. Суд је утврдио да су оптужени заједно деловали, на разне начине, како би се Роми одстранили из села. Сматрало се да прелиминарна истрага није адекватна. Пет сељана је окривљено за изузетно тешко убиство, а дванаест сељана, укључујући и пет претходних, окривљено је за прекршаје. Суд их је осудио казном затвора од једне до седам година.

21. Тужиоци су се жалили на благе казне. Апелациони суд је окривио шестог сељанина за изузетно тешко убиство и повећао казну једном од тужених. Казне другим туженим су смањене. У новембру 1999. године Врховни суд је потврдио осуде за уништавање имовине, али је смањио казну за изузетно тешко убиство на тешко убиство тројици тужених.

22. Двојица окривљених сељана су 2000. године добила помиловање од председника.

23. Убрзо после напада на имовину Рома, Влада Румуније је издвојила 25.000.000 румунских леја (РОЛ)¹ за реконструкцију оштећених или уништених кућа. Овим средствима су поново изграђене само четири куће. У новембру 1994. године Влада је издвојила додатних 32.000.000² румунских леја (РОЛ) па су поново изграђене још четири куће. Подносиоци представке су доставили фотографије да покажу да су те поново изграђене куће лошег квалитета.

24. До данас нису поново изграђене три куће.

25. Окружни суд у Mureş је 12. маја 2003. године изрекао пресуду у парничном поступку. Суд је подносиоцима представке досудио накнаду за материјалну штету за уништење кућа, констатујући да је за време догађаја 20. септембра 1993. године потпуно или делимично уништено осамнаест кућа које су припадале ромском становништву у селу Hădăreni и да су три Рома убијена, а кривични суд је утврдио кривицу дванаест сељана за ова дела. Заснивајући своју одлуку на извештају вештака, суд је досудио накнаду за материјалну штету за оне куће које у међувремену нису поново изграђене, и издржавање за децу Рома убијених за време немира. На основу извештаја вештака, суд је доделио накнаду материјалне штете за делимично или потпуно уништење кућа петог, деветог, петнаестог, седамнаестог, осамнаестог и деветнаестог подносиоца представке. Суд је одбацио захтеве подносилаца представке за накнаду губитка личне имовине и за накнаду нематеријалне штете, као неообразложене.

26. Апелациони суд у Târgu-Mureş је 24. фебруара 2004. године досудио подносиоцима предстаке накнаду за нематеријалну штету. Поступак по жалби чека да буде решен пред Врховним судом.

27. Подносиоци представке су навели да су углавном, после догађаја у септембру 1993. године, били приморани да живе у кокошињцима, свињцима (Rozalia Rostaş), подрумима без прозора (Bazil and Lucreția **Moldovan**) или у изузетно хладним и неповољним условима: шеснаест људи у једној просторији без грејања, седам људи у једној просторији са земљаним подом, породице спавају на земљаним или бетонским подовима без одговарајуће одеће, грејања или ћебади (Ghioloanca Lăcătuş, Maria Lăcătuş, Octavian и Eleonora Rostaş, Petru (Petrişor) Lăcătuş, Valentina Rostaş), тридесет једна жртва немира у једној кући (Ferdinand Lăcătuş, Lucaci Moldovan, Rozalia Rostaş, Adrian и Silvia **Moldovan**), четрнаест људи у две мале просторије без струје и одговарајућег грејања (Ferdinand Lăcătuş), дванаест људи живело је годину дана у летњој кухињи без одговарајућег крова, врата и прозора (Adrian **Moldovan**) итд. Такви услови трајали су неколико година, а у неким случајевима трају и даље.

28. Због тога су се многи подносиоци и њихове породице разболели. Наиме, Octavian Rostaş је добио чир; Eleonora Rostaş је добила хепатитис; Bazil **Moldovan** је добио хепатитис, а Lucreția **Moldovan** спондилозу; Rozalia Rostaş је ослабило срце и умрла је од срчаног удара 1998. године; Adrian Moldovan је добио дијабетес; кћерка Valentina Rostaş је добила менингитис због јаке прехладе коју је зарадила у ноћи напада и зато што подносиатеља представке није имала новац за лечење. Она је сада ментално заостала.

ПРАВО

I. ОСАМНАЕСТ ПОДНОСИЛАЦА ПРЕДСТАВКЕ

A. Декларације за пријатељско поравнање

29. Дописима од 18. маја и 19. октобра 2004. године Влада је доставила следећу декларацију:

„1. Изјављујем да Влада Румуније нуди да подносиоцима представке наведеним у прилогу ове декларације, исплати укупан износ од 262.000 евра (две стотине шесдесет две хиљаде евра) *ex gratia* у вези са обезбеђењем пријатељског поравнања њихове представке заведене под бр. 41138/98 и 64320/01. Појединачни износи су наведени у прилогу ове декларације.

Овај износ, који такође покрива и судске трошкове у вези са предметом, ослобођен је свих пореза који се могу платити, а исплатиће се у еврима, претворен у румунске леје по курсу важећем на дан исплате, на банкарски рачун који наведу подносиоци представке и/или њихови овлашћени заступници. По истеку горе наведена три месеца до исплате, треба платити обичну камату на горе наведени износ по стопи која је једнака најнижој каматној стопи Европске централе банке уз додатак од три процентна поена. Ова исплата ће представљати коначно решење предмета, укључујући и парничне тужбе подносилаца представке пред домаћим судовима.

2. Влада искрено жали што кривична истрага није у потпуности разјаснила околности које су довеле до уништења домова и имовине подносилаца представке, због чега су живели у неодговарајућим условима и што је један број њих морао да напусти село, и подносиоцима представке отежала подношење тужбе у парничном поступку. Она такође жали због дужине парничног поступка пред домаћим

судовима и због примедби неких органа у вези са ромским пореклом подносилаца представке.

3. Прихвата се да такви догађаји представљају проблеме према члановима 3, 6 и 8. Конвенције и да, с обзиром на околност уништења домова и последичну емотивну патњу, могу искрснути посебни проблеми према члану 3. Конвенције, као и према члану 14. Влада се обавезује да изда одговарајућа упутства и да усвоји све неопходне мере да обезбеди да ће се сва појединачна права зајамчена тим члановима поштовати у будућности. Влада се посебно обавезује да ће усвојити следеће опште мере:

- унапређење образовних програма за спречавање и борбу против дискриминације Рома у оквиру школских наставних планова у заједници села Hădăreni, округ Mureș;

- израду програма за информисање јавности и елиминисање стереотипа, предрасуда и пракси у односу на ромску заједницу у јавним установама у округу Mureș надлежним за заједницу села Hădăreni;

- организацију програма правног образовања заједно са припадницима ромских заједница;

- подршку позитивним променама јавног мњења у заједници села Hădăreni у вези са Ромима, на основу толеранције и начела друштвене солидарности;

- подстицање учешћа Рома у економском, друштвеном, културном и политичком животу локалне заједнице у округу Mureș, пројектима међусобне помоћи и развоја заједнице;

- реализацију програма за обнову становања и животне средине у заједници;

- идентификацију, спречавање и активно решавање сукоба који могу да доведу до насиља у породици, заједници и међуетничког насиља.

Даље, Влада се обавезује да ће у будућности спречити да дође до сличних проблема вођењем одговарајуће и делотворне истраге и усвајањем социјалних, економских, образовних и политичких програма за побољшање положаја ромске заједнице, у складу са постојећом стратегијом Владе у том смислу. Она ће посебно предузети опште мере које су неопходне према посебним потребама заједнице у селу Hădăreni како би се помогло решење овог предмета, као и да ће узети у обзир кораке који су већ предузети у том циљу, наиме поновну изградњу неких уништених кућа.

4. Влада сматра да је надзор извршења пресуда Суда у односу на Румунију у овим предметима од стране Комитета министара Савета Европе одговарајући механизам да се обезбеди наставак побољшања у овом контексту.

5. Најзад, Влада се обавезује да предмет неће упутити на разматрање Великом већу према члану 43. Став 1. Конвенције после испостављања пресуде Суда.”

30. Дописима од 19. априла и 19. октобра 2004. године заступници подносилаца представке доставили су следећу декларацију:

„1. Познато нам је да је Влада Румуније спремна да усвоји општу стратегију за побољшање положаја ромске заједнице и да исплати *ex gratia* износ од 262.000 евра (две стотине шездесет две хиљаде евра) ради обезбеђења пријатељског поравнања наших представки заведених под бр. 41138/98 и 64320/01, при чему су појединачне исплате приказане у прилогу ове декларације.

Овај износ, који покрива сву материјалну и нематеријалну штету, као и судске трошкове, у вези са предметом, исплатиће се у еврима а претвориће се у румунске леје по курсу који важи на дан исплате на банковни рачун који наведемо. Овај износ је ослобођен свих пореза који се могу применити, а исплатиће се у року од

три месеца од датума обавештења о доношењу одлуке Суда према члану 39. Европске конвенције о људским правима. По истеку горе наведена три месеца до исплате на њега ће се платити обична камата, по стопи која је једнака најнижој каматној стопи Европске централе банке уз додатак од три процентна поена.

2. Прихватамо предлог и одричемо се свих даљих потраживања против Румуније у вези с чињеницама ових представки. Изјављујем да ово представља коначно решење предмета, укључујући и одштетне захтеве пред домаћим парничним судовима.

3. Ова декларација је дата у контексту пријатељског поравнања које смо Влада и ми постигли.

4. Даље се обавезујемо да нећемо тражити да се предмет проследи Великом већу према члану 43. став 1. Конвенције по испостављању пресуде Суда.”

Б. Оцена Суда

31. Суд констатује да је између странака постигнут споразум (члан 39. Конвенције). Задовољан је што се споразум заснива на поштовању људских права како је дефинисано Конвенцијом или Протоколима уз њу (члан 37. став 1. *in fine* Конвенције и Правило 62, став 3. Пословника Суда).

32. Сходно томе, предмете који се односе на подносиоце представке Bazil Sami Lăcătuș, Adrian **Moldovan** и његову супругу Silvia **Moldovan**, Ferdinand Lăcătuș, Ghioloanca Lăcătuș, Lucaci Moldovan, Octavian Rostaș и његову супругу Eleonora Rostaș, Lucreția Rostaș, Adrian **Moldovan** (кућа број 195 А), Mariana **Moldovan**, Maria Lăcătuș, Petru (Gălbinaș) Lăcătuș, Persida Dorina Rostaș, Valentina Rostaș, Petru (Petrișor) Lăcătuș, Bazil Moldovan и његову супругу Lucreția Moldovan, треба скинути са листе предмета. (Појединачне исплате наведене су у прилогу).

II. ОСТАЛИХ СЕДАМ ПОДНОСИЛАЦА ПРЕДСТАВКЕ

33. Суд констатује да подносиоци представке Iulius Moldovan, Melenuța Moldovan, Maria **Moldovan**, Petru (Gruia) Lăcătuș, Petru (Dîgăla) Lăcătuș, Otilia Rostaș и Maria Floarea Zoltan нису желели да се постигне пријатељско поравнање у овом предмету. Он одлучује да притужбе ових подносилаца представке буду предмет каснијег посебног разматрања њихове основаности.

ИЗ ТИХ РАЗЛОГА СУД ЈЕДНОГЛАСНО

1. *Одлучује* да са списка предмета скине оне предмете који се односе на подносиоце представке Bazil Sami Lăcătuș, Adrian **Moldovan** и његову супругу Silvia **Moldovan**, Ferdinand Lăcătuș, Ghioloanca Lăcătuș, Lucaci Moldovan, Octavian Rostaș и његову супругу Eleonora Rostaș, Lucreția Rostaș, Adrian **Moldovan** (кућа број 195 А), Mariana **Moldovan**, Maria Lăcătuș, Petru (Gălbinaș) Lăcătuș, Persida Dorina Rostaș, Valentina Rostaș, Petru (Petrișor) Lăcătuș, Bazil Moldovan и његову супругу Lucreția Moldovan;
2. *Констатује* обавезу странака да неће тражити поновно разматрање предмета пред Великим већем;
3. *Одлучује* да раздвоји и одложи представке које се односе на подносиоце представке Iulius Moldovan, Melenuța Moldovan, Maria **Moldovan**, Petru (Gruia) Lăcătuș, Petru (Dîgăla) Lăcătuș, Otilia Rostaș и Maria Floarea Zoltan.

Састављено на енглеском језику и достављено у писаној форми на дан 5. јула 2005. године у складу са Правилем 77 ставовима 2. и 3. Пословника Суда.

S. Dollé
Секретар Председник

J.-P. Costa

ПРИЛОГ

	Подносиоци представке	Износи
1.	Bazil Sami LĂCĂTUȘ	11.000 евра
2.	Adrian and Silvia MOLDOVAN (број 170)	27.000 евра
3.	Ferdinand LĂCĂTUȘ	19.000 евра
4.	Ghioloanca LĂCĂTUȘ	18.000 евра
5.	Lucaci MOLDOVAN	23.000 евра
6.	Octavian and Eleonora ROSTAȘ	24.000 евра
7.	Lucreția ROSTAȘ	18.000 евра
8.	Adrian MOLDOVAN (број 195A)	16.000 евра
9.	Rozalia ROSTAȘ (Mariana MOLDOVAN)	13.000 евра
10.	Maria LĂCĂTUȘ	13.000 евра
11.	Petru (Gălbinaș) LĂCĂTUȘ	13.000 евра
12.	Persida Dorina ROSTAȘ	13.000 евра
13.	Valentina ROSTAȘ	13.000 евра
14.	Petru (Petrișor) LĂCĂTUȘ	13.000 евра
15.	Bazil and Lucreția MOLDOVAN	28.000 евра
16.	Silvia MOLDOVAN (види број 2)	-
17.	Eleonora ROSTAȘ (види број 6)	-
18.	Lucreția MOLDOVAN (види број 15)	-

Укупно 262.000 евра

¹ Данас би то износило око 720 евра (ЕУР)

² Око 920 евра

ПРЕСУДА У ПРЕДМЕТУ MOLDOVAN И ДРУГИ ПРОТИВ РУМУНИЈЕ
(ПРИЈАТЕЉСКО ПОРАВНАЊЕ)

ПРЕСУДА У ПРЕДМЕТУ MOLDOVAN И ДРУГИ ПРОТИВ РУМУНИЈЕ
(ПРИЈАТЕЉСКО ПОРАВНАЊЕ)